

זכריה (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד

פרק-א

זכריה

[א] בחדש השמיני בשנת שתיים לדרגוש הנה דבר יהוה אל זכריה בן
ברכיה בן עדו הנביא לאמר:

רש"י נבואת זכריה. סתומה היא מאוד כי יש בה מראות דומות לחלום
הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה
דק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומות
לו ואחר פתרונות של יונתן: בחדש השמיני. קודם שהתחילו לחזור ולבנות
במלאכה שהרי צעקרים וארבע לחדש התחילו זה: (רש"י)

[ב] קצף יהוה על אבותיכם קצף:

רש"י על אבותיכם. סבדור חורבן הבית: (רש"י)

מצודת דוד קצף ה'. ר"ל חרבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה היה
כי אם ה' קצף עליהם בעבור העון בא בגמול: (מצודת דוד)

[ג] ואמרתי אליהם כה אמר יהוה צבאות שובו אלי נאם יהוה צבאות
ואשוב אליכם אמר יהוה צבאות:

מצודת דוד **ואמרת.** עכ"ז תאמר אליהם וגוי שובו אלי ואז אשוב אליכם להשרות שכינתי בתוכם : (מצודת דוד)

[ד] אל תהיו כְּאַבְתִּיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדְּרָכֵיכֶם הָרָעִים (ומעליליכם) וּמַעֲלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה :

מצודת דוד **כאבותיכם.** שהיו בימי החרבן : **הראשונים.** שהיו בימיהם : (מצודת דוד)

[ה] אַבְוֹתֵיכֶם אֵינָה הֵם וְהַנְּבִיאִים הַלְעוֹלָם יָחִיו :

רס"י **אבותיכם איה הם.** ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובסבי : והנביאים הלעולם יחיו. וא"ת אף הנביאים איה הם הרי מתו אני מסב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היה דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר כויתי את עבדי הנביאים עליכם הלח הסיגו אבותיכם : (רס"י)

מצודת דוד **איה הם.** כאומר הלא נלקו בחרב וברעב ובדבר : **והנביאים הלעולם יחיו.** כאומר ואם תשיבו לומר הנביאים איה הם הלא גם הם מתו עם שלא עשו הרע על זה אשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו במלאות שנותיהם : (מצודת דוד)

[ו] אַךְ דְּבַרִי וְחֻקִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הַלּוֹא הִשִּׁיגוּ אַבְתִּיכֶם וַיִּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כִּפְאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כְּדִרְכֵינוּ וּכְמַעֲלֵינוּ כִּן עָשָׂה אֲתָנוּ :

מצודת דוד **אך דברי וחוקי.** אך דברי חוק הגזרה אשר צויתי את הנביאים לנבאות הלא המה השיגו את אבותיכם לבד ולא את הנביאים : **וישובו.** אבותיכם עצמם שבו לומר בעת החרבן הנה כמו שחשב הי' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה לבד אתנו והנביאים לא נלקו כמונו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זמם.** ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ) : (מצודת ציון)

[ז] בָּיּוֹם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לַעֲשִׂיתִי עֲשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ שְׁבַט בְּשַׁנַּת שְׁתַּיִם

לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דְבַר יְהוָה אֶל זְכַרְיָה בֶּן בִּרְכַיָּהוּ בֶּן עֲדוּא הַנְּבִיא לֵאמֹר :

מצודת דוד **לאמר**. ר"ל שיאמר לישראל את המראה אשר ראה : (מצודת דוד)

[ח] רְאִיתִי הַלְיָלָה וְהִנֵּה אִישׁ רֹכֵב עַל סוּס אָדָם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהַדְסִים אֲשֶׁר בְּמַצְלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדָמִים שְׂרָקִים וּלְבָנִים :

רס"י ראייתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו בלגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו : והנה איש. מלאך : על סוס אדום. רמז הוא ליפרע מכסדים ממדי ופרס בחרב וזדם כמו שהוא אומר כאן וקוף גדול אני קוף על העכו"ם : ואחריו סוסים אדומים וגו'. מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם מיני לבעים הרבה וסבב הוא לו. שרוקים . לא ידעתי מה לבע הוא וי"ת קווחין : בין ההדסים אשר במלולה. בין אילני דהדסיא דבבל : (רס"י)

מצודת דוד **הלילה**. ר"ל בלילה : **איש**. ר"ל מלאך וכן והאיש גבריאל (דניאל ט) : **והוא**. האיש הרוכב על הסוס עמד בין אילני הדס העומדים במצולה : **ואחריו**. אחר האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגומר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ההדסים**. שם אילן המריח : **במצולה**. מקום רבוי המים עניינו כמו ותשליכני מצולה (יונה ב) : **שרוקים**. מצויירים בצבעים מחולפים ודוגמתו בדרז"ל אשה לא תעביר שרק על פניה (שבת צה) : (מצודת ציון)

[ט] וְאָמַר מָה אֵלֶּה אֲדַנִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדָּבָר בִּי אֲנִי אֶרְאֶךָ מָה הִמָּה אֵלֶּה :

רס"י ואומר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום : (רס"י)

מצודת דוד **ואומר**. שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמו : **אני אראך**. במראה נבואה אראה לך על מה מרמו וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו : (מצודת דוד)

[י] וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹלָם בֵּין הַהַדְסִים וַיֹּאמֶר אֵלָה אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְהַתְהַלֵּךְ בְּאַרְצָךְ :

רס"י לַהֲתַהַלֵּךְ בְּאַרְצְךָ. לְרֵאוֹת אֶת שְׁלוֹת הַעֲכוּ"ם : (רס"י)

מצודת דוד וַיַּעַן הָאִישׁ וְגו'. עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וְגו' : אלה. הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לרשת משכנות לא להם כל אחד בזמנו : (מצודת דוד)

[יא] וַיַּעֲנוּ אֶת מְלָאָךְ יְהוָה הָעֹלָם בֵּין הַהַדְסִים וַיֹּאמְרוּ הַתְּהַלֵּכְנוּ בְּאַרְצְךָ וְהִנֵּה כָּל הָאֲרָץ יִשְׁבֶּת וְשִׁקְטָת :

מצודת דוד וַיַּעֲנוּ וְגו'. כי המלאך העומד בין ההדסים שאלם מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה : **התהלכנו בארץ**. ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלום והשקט ואין מי שערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המושלים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמז על מרבית המהירות וכדרך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וְגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגומר (לקמן ו) והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב) ומראה הזהב אדומה היא והמלאך שרכב על אחד מהאדומים בא לרמז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיה מד) ובה גדלו הדסים מרובים והשרוקים ירמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון אחד והלבנים ירמזו על אנשי יון ויתכן שזהו לפי שמנהגם היה ללבוש מלבושי לבנים וכל טיבם ויופיים שהיו לבנים בהפלגה (ולא הראה לו במראה ההיא ממשלת טיטוס לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם ממשלת טיטוס) (מצודת דוד) :

מצודת ציון **יושבת**. רצה לומר יושבת בשלום : **ושוקטת**. על השקט ומרגוע (מצודת ציון) :

[יב] וַיַּעַן מְלָאָךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה צְבָאוֹת עַד מָתִי אֶתָּה לֹא תִרְחַם אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שְׁבָעִים שָׁנָה :

רס"י ויען מלאך ה'. הוא הדובר צי : (רס"י)

מצודת דוד מלאך ה'. העומד בין ההדסים : ה' צבאות עד מתי אתה וגו'. כאומר אף אם המשלח המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מעלה מהעכו"ם תחת שר מעלה של כל המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וכו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל : אשר זעמתה. אשר כעסת עליהם זה זמן ע' שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בכלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויען. ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כו) : זעמתה. מל' זעם וכעס : (מצודת ציון)

יג ויען יהוה את המלאך הדבר בי דברים טובים דברים נחמים :

רס"י ויען ה', את המלאך הדובר צי דברים טובים. לא ששמע הנביא מה ענה אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובים ענהו : (רס"י)

מצודת דוד את המלאך הדובר בי. למען יאמר הוא אלי : דברים טובים. הם הדברים שצוה לו המלאך לקרוא אותם לפרסמם ברבים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נחומים. מל' נחמה : (מצודת ציון)

יד ויאמר אלי המלאך הדבר בי קרא לאמר פה אמר יהוה צבאות קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה :

רס"י קנאתי : לציון. מתפרע אנא פורענות דין ירושלים מן המאיקים לה : (רס"י)

מצודת דוד קנאתי לירושלים. בעבור מה שעשו העכו"ם לירושלים ולציון כועס אני הרבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנאתי. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (שם לב) : (מצודת ציון)

טו וקצף גדול אני קצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה

עָזְרוּ

לְרַעָה :

רס"י הַסְּאֲנָנִים. אֲשֶׁר אָלוּ אֹמְרִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי וְשִׁקְטִים : אֲשֶׁר אֲנִי קֹלְפֹתִי. עַל עַמִּי מַעֲט : וְהִמָּה עֲזְרוּ. עַל הַקֶּקֶף לַרְעָה : (רס"י)

מצודת דוד וְקִצְף. עֵתָה יִפְרֹשׁ שֶׁהַקֶּקֶף הֵיא עַל הַעֲכוּ"ם הַיּוֹשְׁבִים שֶׁאֵין וְהַשִּׁקְטִים עַל אֲשֶׁר אֲנִי קֹצֵפְתִי מַעֲט עַל יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה עֲזְרוּ אֶל הַקֶּקֶף לַעֲשׂוֹת רְעָה עוֹד יוֹתֵר מִמָּה שֶׁקֹּצֵפְתִי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַשְּׂאֲנָנִים. מִלִּי שֶׁאֵין וְהַשִּׁקְטִים : (מצודת ציון)

טז לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁבִתִּי לִירוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת (וְקוּה) וְקוּ יִנָּטָה עַל יְרוּשָׁלַם :

רס"י וְקוּ יִנָּטָה. לְמוֹד חוֹמוֹתֶיהָ אֲרַכְכָּה וְרַחֲצָה : (רס"י)

מצודת דוד לִכְן. הוֹאִיל וּמֵאֵד הִרְעוּ לִישְׂרָאֵל לִכְן כִּבְרַשְׁבַּתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לִירוּשָׁלַם מִפֶּאֶת הַרְחֲמִים עִם כִּי לֹא זָכוּ וְעוֹד יִבְנֶה בָּהּ בֵּיתִי וְלֹא יִבְטַל הַמֶּלֶךְ אֶת הַבְּנִין בְּדֶרֶךְ שִׁבְטֵל כּוֹרֵשׁ : וְקוּ יִנָּטָה. הַבּוֹנֵה יִנָּטָה קוֹ הַמִּשְׁקוֹלֹת לַבְּנוֹת חוֹמַת הָעִיר וְלֹא יִמַּחַה הַמֶּלֶךְ בִּידָם : (מצודת דוד)

מצודת ציון וְקוּ. עֲנִינוּ חוֹט הַמִּשְׁקוֹלֹת שֶׁל הַבְּנָאִי וְכֵן קוּ לְקוּ (יִשְׁעִיהָ כַח) : יִנָּטָה. מִלִּי הִטִּיָּה : (מצודת ציון)

יז עוֹד קָרָא לְאֹמֵר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד תִּפְּוֹצִינָה עָרֵי מְטוֹב וְנַחֵם יְהוָה עוֹד אֶת צִיּוֹן וַיִּבְחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם : (ס)

מצודת דוד עוֹד קָרָא לְאֹמֵר. גַּם זֶה מִדְּבַרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁאֵין לְהַנְבִּיאַת עוֹד קָרָא לְאֹמֵר אֶת זֹאת : עוֹד תִּפְּוֹצֶנָה. ר"ל עוֹד יִבּוֹא חֲרָבִן וְגִלּוֹת עַל הַבַּיִת הַשֵּׁנִי וַיִּפּוּצוּ יוֹשְׁבֵי עָרֵי יְהוּדָה מִכָּל טוֹב וַיִּסְחּוּ מִן הָאָרֶץ הַטּוֹבָה : וְנַחֵם ה' . וְאַחֲ"כֵן בְּגֹאֲלוֹהָ הָעֵתִידָה יִנַּחֵם ה' עוֹד אֶת צִיּוֹן וַיִּבְחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם וְכֹאמֵר הִנֵּה אִז תִּהְיֶה גֹאֲלוֹהָ שְׁלִימָה גֹאֲלוֹת עוֹלָם וְאִז יִמְשְׁלוּ הֵם עַל כָּל הָאוֹמוֹת : (מצודת דוד)

מצודת ציון תִּפְּוֹצֶנָה. עֲנִין פְּזוֹר כְּמוֹ וּמֵאֲלוֹהָ נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ (בְּרֵאשִׁית ט) : (מצודת ציון)

זכריה

פרק-ב

[א] וְאָשָׂא אֶת עֵינָי וַאֲרָא וְהִנֵּה אַרְבַּע קַרְנוֹת :

מצודת דוד **וארא**. במראה הנבואה : **ארבע קרנות**. הם רמז שנגחו בימים הקדמונים את ישראל כבעלי קרניים עם הקרן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קרנות**. מלי קרן : (מצודת ציון)

[ב] וְאָמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בֵּי מָה אֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקַּרְנוֹת אֲשֶׁר זָרוּ אֶת יְהוּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל וַיְרוּשָׁלַם : **(ס)**

רש"י **אלה הקרנות**. אלה העכו"ם אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זיכרום : (רש"י)

מצודת דוד **מה אלה**. ר"ל על מה מרמוז : **אלה הקרנות**. ר"ל זה מרמוז על הבבליים שהרעו לישראל וכאלו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה : **את ישראל**. כמו ואת ישראל בו"ו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זרו**. פזרו כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו) : (מצודת ציון)

[ג] וַיִּרְאֵנִי וַיְהִי אַרְבָּעָה חַרְשִׁים :

רש"י **ארבעה חרשים**. נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורצותינו פירסו במסכת סוכה מי הם : (רש"י)

מצודת דוד **חרשים**. אומנים היודעים לגדע ולהפיל את הקרנות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חרשים**. אומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד) : (מצודת ציון)

[ד] וְאָמַר מָה אֵלֶּה בָּאִים לַעֲשׂוֹת וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה הַקַּרְנוֹת אֲשֶׁר זָרוּ אֶת

יְהוּדָה כְּפִי אִישׁ לֹא נָשָׂא רֵאשׁוֹ וַיָּבֵאוּ אֵלָהּ לְהַחְרִיד אֹתָם לְיָדוֹת אֶת קַרְנוֹת
הַגּוֹיִם הַנְּשָׂאִים קַרְן אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ : (ס)

כס"י ואומר מה. חלה הקרנות אשר ראיתי בראשונה : אשר זרו את יהודה
. והקפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מצני עמי להרים
ראש : ויבאו חלה. החרקים להחריד אותן הקרנות ולידות אותן : לידות.
להשליך : (כס"י)

מצודת דוד ויאמר לאמר. ר"ל ה' אמר אל המלאך שיאמר לי : אלה
הקרנות וגו'. ר"ל על כי אלה הקרנות וכו' הרעו לעשות כשיעור אשר איש
מישראל לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את
הקרנות ולהפיל אותם על אשר שהיו מרימי קרן על ארץ יהודה לזרותם
ולפזרם והחרשים ההם מרמזים על כל מלך בזמנו שהחריד וכבש את
המלך שמשל לפניו והחרש האחרון הוא מלך המשיח אשר יחרד וכבש
את המלכות הרביעית (ואף שכבר נפלה בבל הראה לו המקום כפי הגזרה
וכאלו עמד לפני מפלת בבל) : (מצודת דוד)

מצודת ציון כפי. כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) : לידות. ענין הפלה
והשלכה כמו ידו אליה (ירמיה נ) : הנושאים. ענין הרמה : לזרותה.
לפזרם : (מצודת ציון)

ה וְאִשָּׁא עֵינַי וְאָרָא וְהִנֵּה אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה :

כס"י חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירוסלים כמה יהיה ארכה ורחבה
: (כס"י)

מצודת דוד והנה איש. שבא איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו
את החומות : (מצודת דוד)

מצודת ציון חבל מדה. קו המדה : (מצודת ציון)

ו וְאָמַר אָנֹכִי אֶתְּהִלְךָ וַיֹּאמֶר אֵלַי לְמַד אֶת יְרוּשָׁלַם לְרֵאוֹת כְּמֵה רְחִבָּה
וְכְמֵה אֶרְכָּה :

מצודת דוד ואומר. שאלתי את האיש להיכן אתה הולך עם חבל המדה :
לראות כמה רחבה. ר"ל כמה יש עתה ברחבה ובארכה וכאלו מראה בזה
שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אנה**. להיכן כמו אנה אנחנו עולים (דברים א) : (מצודת ציון)

יז וְהִנֵּה הַמְּלֶאךָ הַדּוֹבֵר בִּי יֵצֵא וּמְלֶאךָ אַחֵר יֵצֵא לְקִרְאָתוֹ :

רס"י והנה המלאך הדובר בי יוצא. הוא אקר בידו חבל המדה : (רס"י)

מצודת דוד **המלאך הדובר בי**. אין זה שהיה בידו חבל המדה : **יוצא**. אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו עניין המדידה כי חשב פן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת : **יוצא**. לקראתו. להגיד לו ענין המדידה : (מצודת דוד)

יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו רַח דַּבֵּר אֶל הַנַּעַר הַלֵּז לֵאמֹר פְּרִזוֹת תַּשֵּׁב יְרוּשָׁלַם מֵרֵב אָדָם וּבְהֶמָּה בְּתוֹכָהּ :

רס"י רוץ דבר אל הנער. אל תלך עוד למוד כי נמלך הקצ"ה בפמליא שלו שלח יהא לה קצב וקיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה : פרזות תשב. מאין חומה כדי שיתקצבו זה כל הצא ותגדל מיום אל יום : (רס"י)

מצודת דוד **ויאמר אליו**. המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ חיש מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער : **פרזות**. ר"ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל המדידה בא להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מיושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצבה ומדה וזהו ממה שיהיו בתוכה הרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום נגדר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רוץ**. ענין מהירת ההליכה : **הלז**. הזה וכן מה הציון הלז (מ"ב כג) : **פרזות**. ר"ל מבלי חומה סביב וכן ראש פרזיו (חבקוק ג) : (מצודת ציון)

יט וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱסָם יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכַבֹּד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ : (פ)

רס"י ואני אהיה לה. למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם : (רס"י)

מצודת דוד **ואני אהיה לה וגו'**. ר"ל ועכ"ז לא ידאגו מפחד הבבליים כי פן יבוא בה הואיל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מפני האויב כאלו יהיה

סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה : **ולכבוד**. ר"ל אל יחשבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אשרה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד הקפת החומה מסביב : (מצודת דוד)

[י] הוּי הוּי וְנָסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נָאִם יְהוָה כִּי כָאֲרָבַע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פָּרְשִׁיתִי אֶתְכֶם נָאִם יְהוָה :

רש"י הוּי הוּי. אִין הוּי אִלֵּא לָשׁוֹן הַכְרָזָה וְהַזְעָקָה קִיבוּץ וְכֵן ת"י אִכְלוּ לְמַזְדְּרִיָּא הַכְרִיזוּ כְמוֹ (שְׁמוּאֵל ב' כ"ב) יִרְעַם מִן שָׁמַיִם, אִכְלוּ מִן שָׁמַיָא : וְנוֹסוּ מֵאֶרֶץ. לֹאֹ גְלוּיֹת עִמִּי מִתּוֹךְ צָבָל וְאֶשׁוּר : (רש"י)

מצודת דוד הוּי הוּי. יֹאמֵר עַל הַגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה וְכֹאֲלוּ יִקְרָא עֲלֵיהֶם אֶתֶם בְּנֵי יִי הַשְּׁבֹטִים שְׁגִלוּ לְאֶרֶץ אֲשׁוּר הַעוֹמֶדֶת בְּצָפוֹן צֹאֵן מִשָּׁם בְּמִרוּצָה לְשׁוֹב אֶל אֶרְצְכֶם : **כִּי כָאֲרָבַע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם**. כְּמוֹ שְׁדֵי רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם הֵמָּה רְחוּקִים זֶה מִזֶּה כֵּן פִּרְשִׁיתִי אֶתְכֶם לְאֶרֶץ מִרְחָק וְלִכֵּן מֵהָרָוּ וְלִכֵּן לְפִי רֹב הַמִּרְחָק : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוּי. הוּא עֲנִין קְרִיָּאָה וְכֵן הוּי כָל צִמָּא (יִשְׁעִיָּה נה) : וְנוֹסוּ. עֲנִין בְּרִיחָה וּמֵהִירוֹת הַהֲלִיכָה : **רוּחוֹת**. פֹּאָה וְעֵבֶר : (מצודת ציון)

[יא] הוּי צִיּוֹן הַמְּלִטִי יוֹשֶׁבֶת בֵּית בָּבֶל : (ס)

רש"י הוּי צִיּוֹן הַמְּלִטִי. אִף זֶה ל' הַכְרָזָה הָאֶסְפֹּה עִם גְּלוּת צִיּוֹן וְהַמְּלִטוֹ מִתּוֹךְ צָבָל : (רש"י)

מצודת דוד הוּי צִיּוֹן הַמְּלִטִי. כֹּאֲלוּ יִקְרָא לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר עֲתָה עֲדַת יְהוּדָה שְׁגִלִית מִתְחַלָּה לְבָבֶל לְשַׁבֵּת בֵּינֵיהֶם הַמְּלִטִי מִמְּקוֹם שֶׁאֵתֶם עֲתָה לְבוֹא לְצִיּוֹן : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַמְּלִטִי. עֲנִין הַצֵּלָה : **בֵּת בָּבֶל**. עֲדַת בָּבֶל : (מצודת ציון)

[יב] כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲחֵר כְּבוֹד שְׁלַחְנִי אֶל הַגּוֹיִם הַשְּׁלֵלִים אֶתְכֶם כִּי הִנְגַע בְּכֶם נִגַע בְּבַבְת עֵינֹו :

רש"י אַחַר כְּבוֹד. אַחַר כְּבוֹדְכֶם אֲנִי שְׁלוּחַ לְהַגְדִּיל לְכֶם כְּבוֹד וּמִדְרָג אֲגִידָה אַחַר כְּבוֹד אַחַר שֶׁאֶשְׁלַם לְעֵשׂוֹ כְּבוֹד שְׁכִיבָה אֶת אֲבִיו : (רש"י)

מצודת דוד **אחר כבוד.** ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ"ש למעלה אחר זה שלחני להנבאות על הבבליים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה כביכול, או רצה לומר מזיק לעצמו כי יקבל גמולו והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידיים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **השוללים.** ענין בזה : **בבבת עינו.** הוא גלגל העין וכן כאישון בת עין (תהלים יז) : (מצודת ציון)

[יג] כִּי הִנְנִי מִנִּיף אֶת יָדַי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שְׁלָל לְעַבְדֵיהֶם וַיִּדְעֶתְם כִּי יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי :

רפ"י והיו שלל לעבדיהם. ליקראל קהם עתה עבדים להן : (רפ"י)

מצודת דוד **כי הנני מניף.** כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם : **וידעתם.** בבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני ומאתו היו דברי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מניף.** ענין הרמה כמו והניף הכהן (ויקרא כג) : (מצודת ציון)

[יד] רָנִי וְשִׂמְחִי בַת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָא וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָךְ נָא יְהוָה :

מצודת דוד **כי הנני בא.** אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך : (מצודת דוד)

[טו] וְנָלוּו גוֹיִם רַבִּים אֶל יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעַם וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָךְ וַיִּדְעֶתְךָ כִּי יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֱלֹהֶיךָ :

רפ"י **ונלוו.** ונתחברו : (רפ"י)

מצודת דוד **ונלוו.** אז יתחברו עכו"ם רבים אל ה' ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ"ז אשכון בתוכך ולא בתוך העכו"ם הרבים : **וידעת.** אז בהשכינו את שכינתו לבד בתוכך תדע אשר ה' שלחני אליך ר"ל עיקר ייעוד הטובה נאמר עליך ולא על האומות אם כי גם הם יאמינו בה' מכל מקום לא ישוו עמך בדבר הטובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונלוו.** ענין התחברות כמו ונלווה הגר (ישעיה יד) : (מצודת ציון)

[טז] וְנָחַל יְהוָה אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדַמַּת הַקֶּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם :

רס"י ונחל ה' את יהודה. לנחלתו ולחלקו : (רס"י)

מצודת דוד ונחל ה'. המקום ינחל את יהודה כמאז להיות חלקו לעולם על אדמת הקודש ולא יגלו עוד ממנה : **ובחר עוד בירושלים**. להשכין שם שכינתו כמאז : (מצודת דוד)

[יז] הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה פִּי יַעוֹר מִמְּעוֹן קִדְשׁוֹ : (ס)

רס"י הַס כָּל בָּשָׂר. כָּל שָׂאֵר הַעֲכוּ"ם : כִּי נַעוֹר. ל' הַעֲרָה וְהַקָּלָה : (רס"י)

מצודת דוד הַס כָּל בָּשָׂר. שתקו כל האומות מפחד ה' ולא תוסיפו עוד להרחיב פה על ישראל : **כי נעור**. כי אז יעור ממעון קדשו השמים לרדת לעשות נקם בהאומות כי עד הנה החריש להאומות כאלו היה ישן אבל אז כאלו יעיר משנתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : **כל בשר**. כל אדם : **נעור**. מלשון הערה והקיצה כמו אשר יעור משנתו (לקמן ד') : **ממעון**. ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (תהלי' צ) : (מצודת ציון)

זכריה פרק-ג

[א] וַיִּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֹמֵד לְפָנַי מִלְּאֵף יְהוָה וְהַשָּׁטָן עֹמֵד עַל יְמִינוֹ : לְשִׁטְנוֹ :

רס"י לְשִׁטְנוֹ. להשטינו על שהיו זניו נקואים נסים נכריות כמו שכ' בספר עזרא וימלא מזני הכהנים אשר הוסיזו נסים נכריות מזני יהושע בן יהולדק : (רס"י)

מצודת דוד ויראני. במראה הנבואה : **על ימינו**. על ימין יהושע : **לשטנו**. לקטרג עליו על מה שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות כמ"ש וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים וגו' מבני יהושע בן יוצדק (עזרא י) כן

ארז"ל : (מצודת דוד)

מצודת ציון השטן. מלאך מקטרג : לשטנו. ענין קטרוג וכן כתבו שטנה (עזרא ד') : (מצודת ציון)

[ב] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הַשָּׁטָן יְגַעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׁטָן וַיִּגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבַּחַר בִּירוּשָׁלַם הַלּוֹא זֶה אוֹד מִצָּל מֵאִשׁ :

רס"י יגער ה' בך השטן. יגער הקב"ה בך אתה השטן וחוזר ואומר ויגער ה' בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג על הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהולך מאש הקריפה : הלא זה אוד מוכל מאש. מפורסם באגדת חלק (דף כג) שהושלך עם אחאב בן קוליה וחזירו לאור : (רס"י)

מצודת דוד ויאמר ה'. ר"ל מלאך ה' : יגער וגו'. ויגער. ר"ל יגער ויחזור ויגער : הבוחר בירושלים. מוסב על ה' לומר ה' הבוחר בירושלים יגער בך : הלא זה. ר"ל איך תקטרג עליו הלא הוא כאוד המוצל מאש כי הושלך באש ע"י נ"נ עם אחאב וצדקיהו נביאי השקר וניצל מן השריפה כמ"ש חז"ל וא"כ זכותו רב ואיך תקטרג עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יגער. ענין צעקה נזיפה : אוד. הוא העץ שמנדנדים בו האש כמו כאוד מוצל משרפה (עמוס ד') : (מצודת ציון)

[ג] ויהושע הָיָה לְבָשׁ בְּגָדִים צוּאִים וְעָמַד לְפָנַי הַמְּלֶאֶךְ :

רס"י לבוש בגדים צואים. כתרגומו הוּו ליה צנין דנסבין להון נסין דלא כשרין לכהנתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם : (רס"י)

מצודת דוד ויהושע וגו'. ועומד וגו'. ר"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים ר"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד ישבו הנשים הנכריות תחת בניו ולא גרשו אותן והוא לא מיחה בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון צואים. ר"ל מלוכלכים ולפי שהצואה הוא לכלוך קורא לבגדים מלוכלכים בגדים צואים : (מצודת ציון)

[ד] וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הִסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצְּאִים מֵעַלְיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הָעֶבְרָתִי מֵעַלְיָךְ עֹנֶךָ וְהַלְבַּשׁ אֶתְךָ מִחֻלְצוֹת :

רפ"י הסירו הזגדים האואים מעליו. ידילו זניו את נשותיהם וימחול לו : מחללות. חליפות זגדים נאי' כלומר זכיות אכל לפי קדימה העון לזגדים לואים דימה הזכיות למחללות זגדים נאים ולזנים : (רפ"י)

מצודת דוד ויען ויאמר. המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו מיהושע הבגדים המלוכלכים ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהם הנכריות למען יוסר העון מיהושע : ויאמר אליו. המלאך אמר ליהושע : ראה העברתי. במה שצויתי להפריש בניך מהנכריות העברתי מעליך העון שהיה בך מה שלא מחית בהם : והלבש. צויתי להלביש אותך : מחלצות. ר"ל כשיוסר העון יגולה הזכות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויען. ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כו) : מחלצות. כן יקראו מין מלבושים נאים וכן המחלצות והמעטפות (ישעיה ג) : (מצודת ציון)

ה ויאמר ישימו צניף טהור על ראשו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשוהו בגדים ומלאך יהנה עימד :

רפ"י ואומר. אני זכריה : ישימו צניף טהור וגו'. בקסתי רחמים עליו : (רפ"י)

מצודת דוד ואומר. זה מאמר זכריה שאמר התפללתי עליו שישימו על ראשו צניף טהור ר"ל שיהיה כתר כהונה גדולה לירושא לזרעו אחריו הואיל ופרשו מן העכו"ם : וישימו וגו'. ר"ל נתקבלה תפילתו ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה גדולה : וילבישוהו בגדים. ר"ל היה נגלה זכיותו : ומלאך ה' עומד. בכל משך הזמן שנעשה כל זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון צניף. מלי מצנפת העשוי לסבב את הראש : טהור. ר"ל ברור ונקי : (מצודת ציון)

ו ויעד. לטון התראה כמו (דברים לא) ואעידה צם את הקמים וגו' : לאמר. ביהושע יהנה מלאך ויעד :

רפ"י ויעד. לטון התראה כמו (דברים לא) ואעידה צם את הקמים וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד ויעד. אחר כל המעשים התרה המלאך ביהושע : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויעד. ענין התראה כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש לאחר זמן : (מצודת ציון)

[ז] פה אמר יהוה צבאות אם בדרך תלך ואם את משמרת תשמר וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה :

רפ"י אם בדרכי תלך. וגם אני זאת לעשה לך : אתה תדין את ביתי. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי : ונתתי לך מהלכים. כתרגומו וזאחיות מיתיא אחיינך וחתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין ולפי פשוט מבשרו על בניו שיזכו לעתיד : העומדים. שרפים ומלאכי הקרת שאין להם ישיבה : (רפ"י)

מצודת דוד אם בדרכי תלך. ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב) : ואם את משמרת תשמור. ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש : וגם אתה תדין. ר"ל גם זרעך כמוך יהיו כ"ג ופקידים עד עולם לדון את ביתי ועי"פ יעשה כל צרכי הבית : וגם תשמור. ר"ל בידם יהיו שמירות חצרי וכפל הדבר במ"ש : ונתתי לך מהלכים. ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים וטיוולים בין המלאכים האלה העומדים פה כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תדין. מלי דין והוא ענין היישרת הדבר : מהלכים. מלי הלוך וטיוול : (מצודת ציון)

[ח] שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הילשבים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח :

רפ"י אתה ורעיך. חנניה מיסאל ועזריה היו : אנשי מופת. גברין כשרין למיעבד להון ניסין שאף להם נעשה נס : כי הנני מביא את עבדי למת. כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחכר המלך אני מלמיה לו גדולה וקם נתתו לחן בעיני המלך למלחות שאלתו צבנין הבית והעיר כמו שפורק בעזרא דברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל כדלמרינן בסנהד' : (רפ"י)

מצודת דוד אתה ורעיך. גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מיסאל ועזריה כי גם המה אנשי מופת כי נצולו מכבשן האש כמוך ומהראוי

לייחד הדבור גם להם : **כי הנני מביא**. ר"ל והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה (כג) :

מצודת ציון מופת. ענין נס ואות : (מצודת ציון)

[ט] כי הנה האבן אשר נתתי לפני הוֹשֵׁעַ על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד :

רס"י כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש וצטלו על ידיכם ואותו היסוד ועובי החומה היה מעט בעיניכם כמו שפורש בעזרא וצבואת חגי : על אבן אחת שבעה עינים. סופו להרחיב על א' שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעא עינין חזיין לה ולשון עינים ל' מראו' ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו צבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים אלח לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית צבנינו : הנני מפתח פתחה. מתיר קיסוריה מפיר עלת האויבים אשר כתבו שטנה לצטל המלאכה : ומשתי. והסירותי : ביום אחד. לא ידעתי איזה יום, (תו' ביום אשר התחילו להוסיף על הצנין ימיש עון הארץ ותהי' זרחה בפירותיו כי עכשיו מאיר' כמו שני' צבואת חגי) : (רס"י)

מצודת דוד כי הנה האבן וגו'. ר"ל מוכן הוא האבן ההושם ביסוד בנין בית העתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה ההיא גזורה : **על אבן אחת**. ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיה מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא : **הנני מפתח פתחה וגו'.** המקום ב"ה בעצמו יחוקק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה : **ומשתי וגו'.** ביום אחד. ר"ל בפעם אחת אסיר עון הארץ ההיא כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון (מצודת דוד) :

מצודת ציון שבעה עינים. ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (משלי כד) : **מפתח פתחה.** ענין חקיקת הציור כמו ויודע לפתח פתוחים (ד"ה ב' ב') : **ומשתי.** ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : (מצודת ציון)

[י] ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תאנה :

מצודת דוד **אל תחת גפן.** להתעצל לשבת בצילה ולאכול מפריה מרוב הטובה **שיהיה** אז : (מצודת דוד)

זכריה פרק-ד

[א] וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו :

מצודת דוד **וישב וגו'.** כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בי לזה אמר וישב המלאך וגו' : **ויעירני.** ר"ל הוא הניעני לעוררני ונתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויעירני.** מלי הערה והקצה : (מצודת ציון)

[ב] ויאמר אלי מה אתה ראה (ויאמר) ואמר ראיתי והנה מנורת זָהָב כְּלָה וְגִלְגָּה עַל רֵאשֵׁה וְשִׁבְעָה נְרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצְקוֹת לְנֹרוֹת אֲשֶׁר עַל רֵאשֵׁה :

כ"י וגולה על ראשה. כמו (ויהוסע טז) גולות עלית לשון מעיין כמין ספל גדול עגול : ושבעה נרותיה. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה : שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר באין שבעה לנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר : (כ"י)

מצודת דוד **מה אתה רואה.** במראה הנבואה : **כולה.** כל המנורה היתה זהב : **וגולה על ראשה.** ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן : **ושבעה נרותיה עליה.** ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה נרותיה הם כעין בזיכין להשים בהם השמן והפתילות : **שבעה ושבעה מוצקות.** ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צינורות שהשמן ניצק בהם מעצמו מן הגולה להמשך על הנרות שהמה על ראש המנורה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וגולה.** ספל עגול וכן וגולת הכותרות (מ"א ז') : **נרותיה.** כעין בזיכין על השמן והפתילה כמו ועשית את נרותיה (שמות כה) : **מוצקות.** מלי יציקה והם צינורות ודרך שם ניצוק ונמשך השמן : (מצודת ציון)

יג וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגֶּלֶה וְאֶחָד עַל שְׂמאלָהּ :

רס"י וְשָׁנִים זֵתִים עָלֶיהָ. אֲכֹלָה שְׁנֵי אֵילָנוֹת שֶׁהֵזִיתִים גְּדִילִים בָּהֶם : אֶחָד מִיָּמִין הַגּוֹלָה וְאֶחָד מִשְׂמאלָהּ וְגו'. וְכֹאן לֹא פִירֵשׁ עַל שְׁנֵי לְנִתְרוֹת זֶה־בֵּן הָאֲמֹרוֹת לְמִטָּה בְּפִרְשָׁה וְהֵם כְּמִין עֲרִיבוֹת וְעֵדָשִׁים שֶׁל בַּיִת הַבַּד שֶׁהֵם עוֹמְדִים אֲכֹל הֵזִיתִים וְהֵזִיתִים נִחְצְטִים מֵאֵילֵיהֶם לְתוֹךְ הַלְנִתְרוֹת וּמִתְחַמְמֹת שֶׁם כְּבִמְעֻטָן וְנִעְלָרִים שֶׁם בְּבַיִת הַבַּד וְהַשְּׂמֹן נוֹפֵל לְתוֹךְ הַלְנִתְרוֹת וּמֵהַלְנִתְרוֹת לְתוֹךְ הַגּוֹלָה וּמֵהַגּוֹלָה אֶל הַמּוֹלְקוֹת וּמֵהַמּוֹלְקוֹת אֶל הַנְּרוֹת וְהַמּוֹלְקוֹת וְהַנְּרוֹת אֲרֻבְעִים וְתִשְׁעֵי הָיוּ רִמּוֹז לְאֹר שְׁלֵעֲתִיד לְבַא אֹר שֶׁל הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־תִּים כְּאֹר שֶׁל שְׁבַע־תִּים יָמִים אֲרֻבְעִים וְתִשְׁעֵי עַל אֹר שֶׁל יוֹם בְּרֵאשִׁית :

מצודת דוד וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ. שְׁנֵי אֵילָנֵי זֵית עִמְדוֹ אֲצֵל הַמְּנוֹרָה : (מצודת דוד)

יד וְאֶעַן וְאָמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנָי :

רס"י מָה אֵלֶּה אֲדֹנָי. מָה זֶה שֶׁהֵזִיתִים נִמְסָקִים מֵאֵלֵיהֶם וְהַשְּׂמֹן בָּא אֶל הַנְּרוֹת מֵאֵלָיו :

מצודת דוד וְאֶעַן וְאָמַר. הֲרִימוֹתֵי קוֹל וְאִמְרַתִּי אֶל הַמַּלְאָךְ עַל מָה בָּאוּ אֵלֶּה לְרִמּוֹז :

מצודת ציון וְאֶעַן. עֲנִין הַרְמַת קוֹל : (מצודת ציון)

יה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה הֵמָּה אֵלֶּה וְאָמַר לֹא אֲדֹנָי :

מצודת דוד הֲלוֹא יָדַעְתָּ. הֲלוֹא מֵעַצְמְךָ תִּשְׁכִּיל לְדַעַת עַל מָה מְרִמּוֹז : לֹא אֲדֹנָי. לֹא הַשְּׁכֵלְתִי לְדַעַת :

יז וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר יְהוָה אֶל זָרְבָבֶד לֵאמֹר לֹא בְּחֵיל וְלֹא בְּכַח כִּי אִם בְּרוּחֵי אֱמֶר יְהוָה צְבָאוֹת :

רס"י זֶה דְּבַר ה' אֶל זְרוּבָבֶד. זֶה סִימָן לְךָ לְהַצְטִיחַ אֶת זְרוּבָבֶד כְּשֶׁם

שהזתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא זחיל ולא זכח שזכס
תעשו את בנין ביתי : כי אם ברוחי. אני אתן רוחי על דרוש ויניח לכם
(ס"א ויורה לכם) לבנות ולעשות כל לרכי יליאת הבנין משלו ולעזור אתכם
זחטין ויין ושמן ועלים כמו שפורש בעזרא ולא תלכרו לעזרת אדם :
(רס"ו)

מצודת דוד זה דבר ה'. ר"ל בזה ירמוז כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא
מזרע זרובבל : לא בחיל. ר"ל ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו
הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה אבל ימשול במ מבלי טורח מלחמה
כי אם ברצוני כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו
ויהיה דומה לעריכות נרות המנורה שהיו מבלי טורח אבל הכל נעשה
מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן
אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך
הצינורות אל הנרות : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחיל. ענין צבאות עם : ברוחי. ענין רצון : (מצודת ציון)

12 מי אתה הר הגדול לפני זרבל למישר והוציא את האבן הראשה
תשאות חן חן חן : לה : (פ)

רס"י מי אתה הר הגדול. שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא וסתר
זוני וכנותהון שזבלתם המלכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור
אין לכם שררה וגדולה עוד עליו : והוציא את האבן הראשה. האדריכל
יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל זראש הזונים והם יבנו הכל כפי
דבריו אשר יורה בבנין נאה ומפואר : תשאות חן חן. יהיה לה לאותה
האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי על ידי אבן המשקולת הזאת,
תשאות חן כמו תשאות נוי כמו תשאות מליאה עיר הומיה (ישעיה כב)
קול שאון (קס סו) כולם לשון השמעת קול הם : (רס"י)

מצודת דוד מי אתה הר הגדול. על מלך גוג יאמר מי אתה וגומי ר"ל מה
כח יש בך התחשוב שאתה הר גדול לעמוד בפני המשיח לבל יוכל לעבור
לא כן כי למולו תהיה כארץ מישור ובקל יעבור ר"ל לא יהיה בך כח לעכב
מה ע"י : והוציא. מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה להניחה
ביסוד בנין בית העתיד : תשאות. אז ישמע קול המייה אשר כולם יענו
ויאמרו הנה להאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד :
(מצודת דוד)

מצודת ציון למישור. מלי ישר ושוה : **הראשה.** ר"ל טובה וחשובה וכן וראשית שמנים ימשחו (עמוס ז'): **תשואות.** ענין המית קול כמו תשואות נוגש (איוב לט) : (מצודת ציון)

[ח] וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: **[ט]** יְדֵי זְרַבְבָּל יִסְדּוּ הַבַּיִת הַזֶּה וַיָּדִינוּ תַבְצַעְנָה וַיִּדְעַתָּה כִּי יְהוָה צָבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם:

רס"י ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון : וידיו תבצענה. אותו עתה, תבצענה ל' גמר הוא כמו (סס) כי יבצע ה' כל מעשהו : (רס"י)

מצודת דוד ידי זרובבל יסדו וגו'. זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את בנין הבית ר"ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידיו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג) הנאמר על כ"ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא תשלום הבתים ולפי שבית העתיד תעמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים הבית הזה וכמ"ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב) : **וידעת.** זה מאמר הנביא לישראל בבוא הדבר תדע אשר ה' שלחני אליכם ומאתו היו דברי : (מצודת דוד)

מצודת ציון תבצענה. ענין השלמה כמו כי יבצע ה' (ישעיה י) : (מצודת ציון)

[י] כִּי מִי בַז לַיּוֹם קִטְנוֹת וְשִׁמְחוּ וְרֵאוּ אֶת הָאָבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרַבְבָּל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הִמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ:

רס"י כי מי בז ליום. שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג) ורבים מהכהנים אשר לאו הבית הראשון זיסדו זה הבית בעיניהם זוכים בקול גדול וזנבואת (חגי ב) הלא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הזונים שמכוון זה ראש הפינה וזו תהיה ביד זרובבל : שבעה אלה. על אחד שבעה זיסוד הראשון שבימי כורש וכן ת"י שבעה נדזכין כאילזין : עיני ה' המה משוטטים. ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר : (רס"י)

מצודת דוד כי מי בז. אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין הבית הזה לחשבו

יום קטנותו לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולת ביד המשיח הבא מזרע זרובבל המייסד את הבית : **שבעה אלה**. השמחות האלה שישמחו אז תהיה כפול שבעה בערך התוגה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות : **עיני ה' וגו'**. ר"ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיהן ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בז. מל' בזיון : **האבן הבדיל**. הוא האבן התלוי בקו המשקולת ועי"י מיישר הבנאי את הבנין ועל שע"פ רוב דרכם לעשותה מאבן אמר האבן הבדיל וכן אבן העופרת (לקמן ה) : **משוטטים**. ענין התנועה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : (מצודת ציון)

[יא] **וְאָעַן וְאָמַר אֱלֹהֵי מַה שְׁנֵי הַזִּיתִים הָאֵלֶּה עַל יְמִין הַמְּנוּרָה וְעַל שְׂמֹאלָה :**

רס"י **מה שני הזיתים**. מה רמז הם ומה רמז שני שכלי זיתים טרוק"א כלע"ז קבוצות זיתים בענף כעין שכולת : (רס"י)

מצודת דוד אליו. אל המלאך הדובר בי : **מה שני הזיתים**. ר"ל למה בא הרמז בשני אילני זיתים ולא באחד : **על ימין המנורה**. ר"ל על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה א' מזה וא' מזה : (מצודת דוד)

[יב] **וְאָעַן שְׁנֵית וְאָמַר אֱלֹהֵי מַה שְׁתֵּי שְׁבָלֵי הַזִּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צְנֹתָרוֹת הַזֶּהָב הַמְרִיקִים מְעַלְיָהֶם הַזֶּהָב :**

רס"י **אשר ביד שני צנתרות**. כלומר אלכל שני הצנתרות כמו ראו חלקת יואב ע"י (שמואל ז יד) : **המריקים מעליהם**. את השמן הזה הכלול וטוב להארי כזהב כמו (איוב לז) **מלפון זהב יאתה** : (רס"י)

מצודת דוד מה שתי שבלי הזתים. כי במראה ההיא ראה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני צנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים שמן צלול כזהב אל הגולה וקצר למעלה ופרשו כאן ושאל למה הי' הכל שנים שנים על מה מרמז השניות : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבלי. מל' השבלים הטובות (בראשית מא) ובדרך שאלה קורא כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים גרגרי זיתים כמו השבולת המלאה גרגרי תבואה : **ביד**. ר"ל בתוך וכן ביד כל אדם יחתום (איוב ל"ז) : **צנתרות**. הוא שם כלי מה : **המריקים**. ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י"א) : **הזהב**. ר"ל שמן מזוקק ונקי כזהב וכן מצפון זהב

יאתה (איוב ל"ז) : (מצודת ציון)

[יג] וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה אָלֹה וַאֲמַר לֹא אָדָנִי :

מצודת דוד **הלא ידעת.** הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות :
לא אדני. לא השכלתי לדעת : (מצודת דוד)

[יד] וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיָּצְהָר הָעֹמְדִים עַל אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ :

רס"י שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה :
העומדים על אדון כל הארץ. לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם : שני בני
היצהר. יכר טוב ויכר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה : (רס"י)

מצודת דוד **אלה שני בני היצהר.** השניות מרמז על שני בני היצהר ר"ל
המלך המשיח וכה"ג אשר ימשחו בשמן המשחה זה למלכות וזה לכהונה
גדולה : **העומדים על אדון כל הארץ.** לבקש רחמים על בית ישראל
ובמעשה דריכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה
לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **היצהר.** הוא השמן כמו תירוש ויצהר (דברים כ"ח) : **על אדון.**
אצל אדון : (מצודת ציון)

זכריה פרק-ה

[א] וָאָשׁוּב וָאֶשָׂא עֵינַי וָאֶרְאָה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה :

רס"י מגלה עפה. רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו
מכאן שהעולם אחד מג' אלפים ומאתים בתורה כדאית' בעירוזין (דף כא)
וי"ת מגילתא פורחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגלת פורענו'
היתה והוא שראה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קנים והגה והי : (רס"י)

מצודת דוד **ואשוב.** חזרתי והרימותי עיני מעלה ואראה והנה מגלה

פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כעין מה שראה יחזקאל כמ"ש ואראה וגוי והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מגלה**. אגרת על שם שגוללין אותה : **עפה**. מל' עפיפה ופריחה (מצודת ציון)

ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וְאָמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עֹפָה אֲרָפָה עֲשָׂרִים בְּאַמָּה וְרַחֲבָהּ עֶשְׂרִי בְּאַמָּה :

מצודת דוד **ארכה עשרים וגו'**. כמדת בית קה"ק לרמוז שבעת הפורעניות תחרב (מצודת דוד) :

ג וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאֵלֶּה הַיּוֹצֵאת עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ כִּי כָל הַגֹּבַב מְזֶה כְּמוֹהָ וְכָל הַנְּשָׁבַע מְזֶה כְּמוֹהָ וְכָל הַנְּקָה נְקָה :

רס"י זאת האלה. זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר : היואלת. עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזה ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה וההיכל אשר יאלת דרך שם : כי כל הגנב. עד עכשיו : מזה כמוה נקה. מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענו' יחידי' העוזרים על התורה אלא המתין עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אצל מכאן ואילך הוללתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבי' והנשבעים לשקר מעכשיו וצא אל בית הגנב וגו' : (רס"י)

מצודת דוד **זאת האלה**. במגלה ההיא חקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א"י כאלו יצא פסק דין מב"ד של מעלה בכתב : **כי כל הגונב מזה**. כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כעין שראה יחזקאל כמ"ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הון רשום הוא מהעבר מזה : **כמוה נקה**. ר"ל כמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומטואט מן העולם להיות נכרת ממנה : **כל הנשבע מזה**. וכל הנשבע לשקר רשום הוא מהעבר מזה וכמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האלה**. ענין קללה : **נקה**. מל' נקי : (מצודת ציון)

[ד] הוֹצֵאתִיהָ נָאִים יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל בַּיִת הַגָּנֵב וְאֶל בַּיִת הַנֹּשֶׁבֶע בְּשָׁמַי לִשְׁקֹר וְלָנֶה בְּתוֹךְ בַּיִתוֹ וְכִלְתּוּ וְאֶת יַעֲצוֹ וְאֶת אֲבָנָיו :

מצודת דוד **הוצאתיה**. ר"ל עם כי שעד הנה שלא נתמלאה הסאה הארכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגילה לפסק דין חתוך : **ובאה**. הפורעניות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וכו' ותחמוד לשבת בבית כ"א ותכלה אותו ועצי בנין ביתו אבניה ולא ישאר שריד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולנה**. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א) : **וכלתו**. מלי כליון והשמדה : (מצודת ציון)

[ה] וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בֵּי וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינַיִךְ וּרְאֵה מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת :

רס"י **שא נא עיניך וראה**. עוד יולאת אחרת שתלא מצית קדש הקדשים : (רס"י)

מצודת דוד **ויצא**. נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו חלף והלך לו ובא לרמוז שבמשך הגלות תסתלק הנבואה : **ויאמר אלי**. אחי"ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שא**. הרם : **נא**. עתה : (מצודת ציון)

[ו] וַאֲמַר מָה הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר זֹאת עֵינָם בְּכָל הָאָרֶץ :

רס"י **ואומר מה היא**. היולאת שתאמר אלי לראות : **ויאמר זאת האיפה**. שתראה יולאת כמין איפה שמודין זה : **ויאמר זאת עינם בכל הארץ**. ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו זה אותם פעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם סאה בסאה : (רס"י)

מצודת דוד **מה היא**. ר"ל מה היא הדבר שאתה אומר לי לראותה : **זאת האיפה היוצאת**. ר"ל את זאת אני אומר לך לראות להתבונן בה כי בא לרמוז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות : **ויאמר**. חזר המלאך והרים קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האיפה.** שם מדה : (מצודת ציון)

[ז] וְהִנֵּה כָּכָר עֹפֶרֶת נְשָׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאִיפָה :

רס"י והנה ככר עופרת נשאת. רחיתי סנסחת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת ורחיתי עוד זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה : (רס"י)

מצודת דוד **ככר עפרת נשאת.** משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ : **וזאת אשה אחת.** ר"ל האשה אחת הזאת שהקטינה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה ההיא מרמזת על כללות האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות האומה בשם אשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ככר.** שם משקל : **נשאת.** ענין הרמה : (מצודת ציון)

[ח] וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשָּׁעָה וַיִּשְׁלַךְ אֶתָּהּ אֶל תּוֹךְ הָאִיפָה וַיִּשְׁלַךְ אֶת אָבִן הָעֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ : **(ט)**

רס"י ויאמר זאת הרשעה. האשה זאת שאתה כוונה בתוך האיפה היא מדת לרך הרשעה אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתוני' בתוכה ללקות בתוך הסאה עלמה שמדלו בה מדה במדה : וישלך אותה. עד עתה היתה יושבת והוא השליכה וחבטה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים : וישלך את אבן העופרת אל פיה. לסקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לסקד עניים ואביונים : (רס"י)

מצודת דוד **ויאמר.** המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקטינה את האיפה : **וישלך אותה.** כי בתחלה ישבה בה ועושה המשפט הרודה השליכה וחבטה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאת הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחטאו להגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה בדבר שחטאו ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע"פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד) : (מצודת דוד)

[ט] וְאִשָּׁא עֵינֵי וְאַרְאָ וְהִנֵּה שְׂתִים נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלִהְנֶה כְּנָפִים כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשְׁאַנֶּה אֶת הָאִיפָה בֵּין הָאֲרָץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם :

רפ"י פתים נשים יולאות. מן הבית : החסידה. דייה לבנה וולטויא"ר
בלע"ז :

מצודת דוד שתיים נשים. הן מרמזות על בבל וכשדים : יוצאות. מן השמים : ורוח וגו'. כאלו הרוח קשור בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה והן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ בין השמים ר"ל הם גלו את יהודה מאז וכונת הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא"י וכאשר יאמר למטה :

מצודת ציון החסידה. שם עוף : ותשנה. כמו ותשאנה באלף : (מצודת ציון)

יז וְאָמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָּה הִמָּה מוֹלְכוֹת אֶת הָאֵיפָה :

מצודת דוד אנה המה וגו'. להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהוא מרמז על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר היא מהנראה שבא למדוד להם מדה במדה ולא ידע האיך הוא :

מצודת ציון אנה. להיכן : (מצודת ציון)

יא וַיֹּאמֶר אֵלַי לְבָנוֹת לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוֹיכֶן וְהִנִּיחָה שָׁם עַל מְכַנְתָּהּ :
(ס)

רפ"י והוכן והניחה פס. והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה פס. באותו הבית : על מכונתה. על קביעות' ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו בסאת עצירות ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומות שמלכו כאחת הם צבל וכשדי' חיל נבוכדנצר והגלום לצבל ופס עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי מלאות ע' שנה עד עתה שחזרו ונוטה פי' זה אחר יונתן במקלת וכמה דרכים פותרים זה ולא נתייבשו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם ירר הרע לאנשי כנסת הגדולה וקדויה לדודא לאברא וחפואו באברא משום דשאיב קליה כדליתא בסנהד' ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכפל שתי אומות ראיתי במדרש תלים פד' מלכיות הללו ששעבדו בישראל כפולות היו צבל וכשדים מדי ופרס אנטיוכם ומוקדון אדום וישמעאל ועל ככה יסד הקלירי רביעית

היא שמינית על אדום : (כ"ז)

מצודת דוד לבנות לה בית. ר"ל לבנות בית קבוע בשנער לאלו שגלו שמה ולא עלו : והוכן. היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא"י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל ותחרב גם הבית השני וכשאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה במדה היא לא רצתה לעלות לכן תשאר שמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון שנער. היא בבל : והוכן. מכונתה. מל' הכנה וקביעות : (מצודת ציון)

זכריה פרק-ו

[א] וְאָשַׁב וְאָשָׂא עֵינַי וְאָרְאָה וְהִנֵּה אַרְבַּע מְרַכְבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הַהָרִים וְהָהָרִים נְחֹשֶׁת : הָרִי

כ"ז וההרים הרי נחושת. סי' על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ד' מרכבות שלוחי הקצ"ה לתת ממסלת לד' מלכיות צבל ומדי יון ואדום : (כ"ז)

מצודת דוד ואשוב. חזרתי והרימותי עיני : ארבע מרכבות. הם מרמזים על ארבע מלכיות שמשלו בכיפה וכאלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה : וההרים הרי נחושת. כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמו על חוזק המלכיות ההם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרכבות. העגלות שהסוסים מושכים אותם : (מצודת ציון)

[ב] בַּמְרַכְבָּה הָרְאִשְׁנָה סוּסִים אֲדָמִים וּבַמְרַכְבָּה הַשְּׁנִיית סוּסִים שְׁחֹרִים :

כ"ז סוסים אדומים. הם שהרכיבו את צבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא ראשה די להבא (דניאל ב) : שחורים. להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן : (כ"ז)

מצודת דוד **סוסים אדומים**. בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמוז על בבל שנאמר בה אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב) ומראה הזהב היא אדומה : **סוסים שחורים**. ירמוז על פרס לפי שהושחרו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן : (מצודת דוד)

ג **וּבְמִרְכָּבָה הַשְּׁלִישִׁית סוּסִים לְבָנִים וּבְמִרְכָּבָה הָרְבִיעִית סוּסִים בְּרָדִים אֲמָצִים :**

כ"י **לַבָּנִים**. להרכיב את פרס סצנה את הבית : **ברודים**. המה מנומרים להרכיב את יון שעינו את ישראל במיני גזרות מסונות זו מזה : **אמוצים**. להרכיב ישמעאל (ס"א אדום) ולא ידעתי מהו ל' אמוצים ויונתן תרגם קטמנין :

מצודת דוד **סוסים לבנים**. ירמוז על יון ויתכן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל טובם ויופיים שיהיו לבנים בהפלגי : **ברודים אמוצים**. ירמוז על ישמעאל והרומיים שהמה מבני אדום ומושלים עם ישמעאל כמ"ש בדניאל, והברודים ירמוז על ישמעאל כי יש בהם מהלובן ובהירות כי מקום מחצבם מאברהם ואוחזים מה במצותו כי מולים הם והאמוצים ירמוז על הרומיים הקדמונים כי שרפו המקדש ועשוה דשן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ברודים**. בעלי כתמים לבנים כעין הברד וכן נקודים וברודים (בראשית ל"א) : **אמוצים**. בעלי מראה דשן כן ת"י קטמנין והוא דשן בלי ארמי :

ד **וְאֵעַן וְאָמַר אֶל הַמְּלָאךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה אֵלֶּה אֲדַנִּי : ה** **וַיַּעַן הַמְּלָאךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה אַרְבַּע רְחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מִהַתְּיָצֵב עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ :**

כ"י **אלה ארבע רוחות השמים**. שרי העכו"ם מלכות הקדמוניות המושלות בד' רוחות השמים : יוצאות מהתיכב וגו'. באו לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול :

מצודת דוד **אלה ארבע רוחות השמים**. אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בכולם כ"א בזמנה : **יוצאות**. והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאול על הממשלה ההוא ונתן להם והנה הולכים למשול :

מצודת ציון **ארבע**. כמו לארבע ותחסר הלמ"ד וכן היו בן שאול (ש"ב ד')

והראוי לבן שאול : רוחות. פאה ועבר : מהתייצב. ענין עמידה : על אדון.
לפני אדון וסמוך לו : (מצודת ציון)

10 אֲשֶׁר בָּהּ הַסּוֹסִים הַשְּׁחֹרִים יֵצְאוּ אֶל אֶרֶץ צָפוֹן וְהַלְבָּנִים יֵצְאוּ אֶל
אֲחֵרֵיהֶם וְהַבְּרָדִים יֵצְאוּ אֶל אֶרֶץ הַתִּימָן :

רס"י אֶשֶׁר בָּהּ הַסּוֹסִים הַשְּׁחֹרִים יוֹצֵאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן. לַהֲרִיב אֶת מֵדֵי
וְעַל הָאֲדוּמִים לֹא כִתֵּב יוֹצֵאִים שְׂכַבְר כִּלְתָהּ לֵה מִמְשַׁלַּת צִבְל : וְהַלְבָּנִים
יֹצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם. לַהֲרִיב אֶת פֶּרֶס שְׁתִּיהֶן צִלְפוֹן וּמִשְׁלוֹ עַל צִבְל :
וְהַבְּרָדִים יֹצְאוּ אֶל אֶרֶץ הַתִּימָן. לַהֲרִיב אֶת יוֹן וַיִּטְלוּ הַמְּלוֹכִ' מִיַּד פֶּרֶס
וּצְפַתְרוֹנוֹ לִרְבִּי סַעֲדִיָּהּ צְדִנְיָאֵל רֵאִיתִי מֶלֶךְ הַנְּגִבַּה הוּא מֶלֶךְ יוֹן : (רס"י)

מצודת דוד אֲשֶׁר בָּהּ. הַמֵּרְכָבָה אֲשֶׁר בָּהּ הַסּוֹסִים הַשְּׁחֹרִים הַמֵּרְמְזִים עַל
פֶּרֶס יוֹצֵאִים אֶל בָּבֶל הָעוֹמֶדֶת בַּצָּפוֹן לְמִשׁוֹל בָּהּ וְלַהֲחַרִּיבָהּ (וְלֹא זָכַר כְּלוּם
מֵהַסּוֹסִים הָאֲדוּמִים הַמֵּרְמְזִים עַל בָּבֶל כִּי כָבַר כִּלְתָהּ לֵה מִמְשַׁלַּת בָּבֶל) :
וְהַלְבָּנִים. הַמֵּרְכָבָה אֲשֶׁר בָּהּ הַסּוֹסִים הַלְבָּנִים הַמֵּרְמְזִים עַל עֲכוּוֹ"ם יֹצְאוּ
אֶל אַחֲרֵי הַסּוֹסִי הַשְּׁחֹרִים לְמִשׁוֹל עַל פֶּרֶס וְלַהֲשַׁחִיתָם : וְהַבְּרָדִים. הֵם
הַמֵּרְמְזִים עַל יִשְׁמַעְאֵל יֹצְאוּ אֶל אֶרֶץ הַתִּימָן לְהַמְשִׁיל אֶת יִשְׁמַעְאֵל הַיּוֹשֵׁב
בְּפֶאת הַדְּרוֹם וְלֹא נֹאמַר בָּהֶם יֹצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם כִּי הֵם לֹא הִשְׁחִיתוּ אֶת
יוֹן כִּי רוּמָה הִשְׁחִיתָה אֶת יוֹן וְהִיא גַם הִיא מְבַנֵּי יוֹן כִּי טִיטוּס הִשְׁחִית אֶת
הָעֲכוּוֹ"ם כְּמִ"שׁ בְּדִנְיָאֵל וּמוֹשֶׁלֶת כְּאַחַת עִם יִשְׁמַעְאֵל : (מצודת דוד)

11 וְהָאֲמֻצִים יֵצְאוּ וַיִּבְקְשׁוּ לְלַקֵּת לְהַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ וַיֹּאמְרוּ לְכוּ הַתְּהַלְכוּ
בְּאֶרֶץ וַתְּהַלְכֶנָּה בְּאֶרֶץ :

רס"י וְהָאֲמוּצִים יֹצְאוּ וַיִּבְקְשׁוּ. מִלְּפָנָיו שִׁיחָא אֹרֶךְ גָּדוֹל לְמִמְשַׁלַּתָם לְלַקֵּת
צִבְל הָאֶרֶץ : וַיֹּאמְרוּ לְכוּ הַתְּהַלְכוּ בְּאֶרֶץ. נָתַן לָהֶם רָצוֹן לְמִשְׁוֹל מִמְשַׁלַּת רִב
וְהוּא מַלְכוּת אֲדוּם : (רס"י)

מצודת דוד וְהָאֲמוּצִים. הֵם הַמֵּרְמְזִי עַל רוּמֵי הַקְּדֻמוֹנִי יֹצְאוּ מִלְּפָנָי אֲדוּן
כָּל אֶרֶץ וּבְקִשׁוֹ מִמֶּנּוּ לְלַקֵּת וּלְתוֹסֵפִי בִיאוֹר אָמַר לְהַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְמִשׁוֹל
בָּהּ גַם הֵם שֶׁלֹּא יִהְיוּ נֹאבְדִים בְּכִלְלוֹת עֲכוּוֹ"ם מִקּוֹר מַחְצָבִים : וַיֹּאמְרוּ.
הַמְּקוֹם אָמַר לָהֶם לְכוּ הַתְּהַלְכוּ בְּאֶרֶץ וּמִשְׁלוּ בָּהּ גַם אַתֶּם : וַתְּהַלְכֶנָּה.
ר"ל וְכֵן הָיָה כִּי מִשְׁלוּ הֵם בְּאֶרֶץ כְּמוֹ יִשְׁמַעְאֵל : (מצודת דוד)

12 וַיִּזְעַק אֶתִּי וַיִּדְבֹר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הִיוּצְאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן הִנִּיחוּ אֶת

(ס)

צפון :

בארץ

רוחי

רס"י ראה היוצאים אל ארץ כפון. להרכיב מדי ופרס : הניחו את רוחי. שכו את חמתי בצבל שהשחיתו את בלשכר וזרעו של נצוחדנלר הוא שאמר (ישעיה מח) ה' אהבו ויעשה חפצו בצבל וגו' : (רס"י)

מצודת דוד ויזעק אותי. ר"ל קרא אלי בקול גדול : ראה. הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שיצא לארץ בבל להשחיתה : הניחו את רוחי. הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי : (מצודת דוד)

מצודת ציון אותי. ר"ל אלי : הניחו. מל' הנחה והשקטה : רוחי. ענין כעס כמו ינחל רוח (משלי י"א) : (מצודת ציון)

ט ויהי דבר יהוה אלי לאמר : **י** לקוח מאת הגולה מקלדי ומאת טוביה ומאת ידעיה ובאת אֶתה ביום ההוא ובאת בית יאשיה בן צפניה אֶשֶׁר בָּאוּ : מִבְּבֶל :

רס"י לקוח מאת הגולה מחלדי וגו', : אשר באו מצבל. כל האנשים האלה :

מצודת דוד לקוח. הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו : מאת הגולה. מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו' : ביום ההוא. מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבואו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הוצרך לפרש בראשונה להיכן יבא ואמר ובאת לבית יאשיה וגו' כי שם יבואו הבאים מהגולה : (מצודת דוד)

יא ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמית בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול :

מצודת דוד ולקחת כסף וזהב. מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בה"מ : ועשית עטרות. אחד מהכסף ואחד מהזהב : ושמית בראש יהושע. לרמוז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ"ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג) ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שוותה למעלת המלכות ועטרה השניה של הזהב היתה שמורה לרמוז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא צוה להשימה בראש

זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עתה ואין להשיג בראשו כתר מלכות : (מצודת דוד)

מצודת ציון עטרות. כתרות : (מצודת ציון)

יב וְאִמְרַתְּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הֲנֵה אִישׁ צָמַח שְׁמוֹ וּמִתְחַתֵּיו ?צָמַח וּבָנָה אֶת הַיִּכְל ?הָנָה :

רס"י למה שמו. הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי למה ועל שם שלמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני : ומתחתיו ילמה. מזרע המלוכה : (רס"י)

מצודת דוד ואמרת אליו. אל יהושע כ"ג תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה ירושה לו לזרעו אחריו כמ"ש ביום ההוא וגוי אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב) ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה ההושי' בו היא מכסף : **הנה איש צמח שמו.** ר"ל והנה עמד איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ"ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג) ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר"ל מזרעו יצמח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לסימן שכן יבנהו דמשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו וכאומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ישימו עטרה בראשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון איש. ר"ל גדול וחשוב : **ומתחתיו.** ממקומו ר"ל מזרעו : (מצודת ציון)

יג וְהוּא יְבָנָה אֶת הַיִּכְל ?הָנָה וְהוּא יִשָּׂא הוּד וְיָשֵׁב וּמְשָׁל עַל כְּסָאוֹ וְהָיָה כְּהֵן עַל כְּסָאוֹ וְעֵצַת שְׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם :

רס"י והוא ישא הוד. הוד נשיאות : וישב. כהן גדול על כסא הכהונה : ועלת שלום וגו'. הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : (רס"י)

מצודת דוד והוא יבנה. מוסב למקרא שלמעלה לומי' כמו שבנה זרובבל עתה את היכל כן המשיח הבא מזרעו יבנה ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול : **והיה כהן על כסאו.** כ"ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא אליו ויכנע לו ובזה יפרש לו הטעם על העטרה ההושם בראשו שהיא מכסף כי לא תשוה מעלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע

למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו : **ועצת שלום**. ר"ל עכ"ז לא יתקנא
בכתר המלוכה לעשות עצות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עוד יעצו
להתמיד השלום ולאמצו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוד. ענין הדר ויופי : **כהן על כסאו**. ר"ל לפני כסאו וכן לרצים
הנצבים עליו (ש"א כב) : (מצודת ציון)

[יד] וְהֶעֱטַרְתָּ תְהִיָּה לְחֶלֶם וְלְטוֹבָיָה וְלִידְעָיָה וְלַחֲנוּן בֶּן צְפַנְיָה לְזַכְרוֹן בְּהִיכַל
יְהוָה :

רפ"י והעטרות תהיה לחלם וגו'. מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה
בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו הכסף והזהב ואלותן
עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות חלם
הוא חלדי : (רפ"י)

מצודת דוד והעטרות תהיה. העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי
הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו
במסכת מדות והבא בהיכל ורואה את העטרות יזכיר שמה את שמם
לטובה : **ולחלם**. הוא חלדי והיה נקרא בשתי השמות וכן חן הוא יאשיהו
ולפי שנתארחו בביתו יוזכר עמהם לטובה : (מצודת דוד)

[טו] וְרַחֲוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהִיכַל יְהוָה וַיִּדְעֶתֶם כִּי יְהוָה צָבָאוֹת שְׁלַחְנֵי
אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : (ט)

רפ"י והיה אם שמוע. והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגו' :
(רפ"י)

מצודת דוד ורחוקים יבואו. על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל
ונפוצות יהודה ויבואו ממרחק והם יבנו את היכל ה' : **וידעתם**. אז כאשר
כן תהיה תדעו אשר ה' צבאות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא
מלבי אמרתי : **והיה אם שמוע וגו'**. ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת
בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עצם כוונת גאולת בבל
היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה'
ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלמה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי
ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כט) ואם היו עושים כן אז היתה באמת
גאולה שלימה : (מצודת דוד)

[א] וַיְהִי בַשָּׁנָה אַרְבַּע לְדַרְיֹוֹשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר יְהוָה אֶל זְכַרְיָה בְּאֶרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשַׁעִי

מצודת דוד **היה דבר ה'.** הוא הדבור האמור למטה : (מצודת דוד)

[ב] וַיִּשְׁלַח בֵּית אֵל שֵׁר אֶצֶר וְרָגַם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה :

רס"י וישלח בית אל שר אצור ורגם מלך ואנשיו. אנשים לדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יזכו בחדש אז אחרי אשר חזר הבית להבנות :

מצודת דוד **וישלח בית אל.** ר"ל הדבור היה על כי שלח הכנסייה שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שימצאו מענה להשיב להם על שאלתם :

מצודת ציון **שראצר.** שם איש וכן רגם מלך : **לחלות.** ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) :

[ג] לֵאמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הָאֲבָכֶם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי הַנֶּזֶר פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה פְּמָה שָׁנִים : **(פ)**

רס"י הנזר. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין נזירה בכל מקום אלף פריקות :

מצודת דוד **לאמר וגו'.** ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם : **האבכה.** ר"ל והשאלה היא האם אבכה מעתה בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחזו החמור שבכולן : **הנזר.** האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתייה ומתענוג כאשר עשיתי זה

הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש ההוא היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס : (מצודת דוד)

מצודת ציון לבית ה'. בבית ה' באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') : הנזר. ענין הפרשה כמו ימי נזרו (במדבר ז') : כמה. ענינו הרבה : (מצודת ציון)

[ד] וַיְהִי דְבַר יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר :

מצודת דוד ויהי וגו'. ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה' : (מצודת דוד)

[ה] אָמַר אֶל כָּל עַם הָאָרֶץ וְאֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי צַמְתֶּם וְסָפוּד בַּחֲמִישֵׁי וּבִשְׁבִיעֵי וְזֶה שְׁבָעִים שָׁנָה הָצוּם צַמְתִּנִּי אֲנִי :

רס"י ובשביעי. הוא לום גדליה : הלוס כמתוני אני. ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת ל' תמיהא שמא לכזודי כמתם שיהיו לריכים ללוס גם עתה : (רס"י)

מצודת דוד אמור אל כל עם הארץ. לא צוה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת בא"י והוסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר : כי צמתם. אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ט' באב ובשביעי זה צ"ג וזה שבעים שנה שנהגתם כן (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא צדקו מה שזכרו לבד ט"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל) : הצום צמתוני. וכי צמתם אותי ולתוספת ביאור אמר אני ור"ל וכי הרעבתם אותי בזה לחשוש על צומכם : (מצודת דוד)

[ו] וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשְּׂתִים :

רס"י וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא תאומו מה לי גם בזו הלל אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה : (רס"י)

מצודת דוד וכי תאכלו. וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אלי לא בא הנאה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם יתענו או יאכלו : (מצודת דוד)

יז הַלּוֹא אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרְאשֻׁנִים בְּהֵיחֹת יְרוּשָׁלַם יֵשֶׁבֶת וְשִׁלְוָה וְעָרִיָה סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנְּגֹב וְהַשְּׁפֵלָה יֵשֶׁב: (פ)

רפ"י הלא את הדברים. מי גרם לכם האום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם החריצו אתכם ועל כן כמתם ואלה הדברים אשר קרא מספט אמת ספטו : (רפ"י)

מצודת דוד הלא את הדברים. כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו' : יושבת. ר"ל יושבת בהשקט ושאנן : ועריה. וכן עריה שבסביבותיה היו יושבת בהשקט ושלוה : יושב. ר"ל מיושב מבני אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והנגב. ערי הנגב : ושפלה. העמק : (מצודת ציון)

יח וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל זְכַרְיָה לֵאמֹר:

מצודת דוד ויהי דבר ה'. חזר המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה' מאז ביד הנביאים ולאמר להם : (מצודת דוד)

יט כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אָמַת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת

מצודת דוד כה אמר ה'. ר"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפוטו וגו' : (מצודת דוד)

י וְאַלְמָנָה וַיְתוֹם גֵּר וְעֵנִי אֶל תַּעֲשִׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אָחִיו אֶל תַּחֲשְׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם :

מצודת דוד ואלמנה וגו'. זכר אלו לפי שהם תשושי כח וכח לעשקם ולגזלם : ורעת וגו'. אל תחשבו זה על זה להרע : (מצודת דוד)

יא וַיִּמְאַנּוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כְּתָף סָרְרַת וְאַזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוֹעַ :

מצודת דוד וימאנו. אנשי אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו :

משמוע. מלשמוע : (מצודת דוד)

מצודת ציון וימאנו. לא רצו : להקשיב. ענין שמיעה : סוררת. מלי הסרה (מצודת ציון) :

[יב] וְלִבָּם שָׁמוּ שְׁמִיר מְשֻׁמֵּעַ אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרְאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת :

רס"י שמו שמיר. תולעת חזק מלכוד מראין אותו על האבן והיא מתבקעת (רס"י) :

מצודת דוד שמו שמיר. עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התור' : ברוחו. במלאכו על ידי הנביאים : ויהי קצף. ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה' (מצודת דוד) :

מצודת ציון שמיר. הוא הברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : ברוחו. במלאכו וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מ"ח) : (מצודת ציון)

[יג] וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֲשָׁמַע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת :

רס"י ויהי כאשר קרא ולא שמעו. אמר ה' כבאו' עליהן באותן הימים כן יקראו ולא אשמע (רס"י) :

מצודת דוד ויהי וגו'. אמר ה' צבאות. ר"ל ה' אמר אז להם שגמולם יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול צעקתם : (מצודת דוד)

[יד] וְאִסְעָרָם עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם וְהָאָרֶץ נִשְׁמָה אַחֲרֵיהֶם מֵעֵבֶר וּמִשֵּׁב וַיִּשְׂימוּ אָרֶץ חֲמֻדָּה לְשָׂמָה : (פ)

רס"י ואסערים. בגלות וכן עשיתי : וישימו. בעוונם : ארץ חמדה לשמה. והוא גרם להם האום והמספד אבל עתה קנאתי לכיון בשביל כיון אקנא את הכשדים (רס"י) :

מצודת דוד ואסערים. אפיצם ברוח סערה על כל ארצות העכו"ם אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי צאתם ממנה מבלי ימצא בה

עובר ושב : וישימו. ר"ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעוונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזהרתי את אבותיכם ובעבור זה הגליתים על שלא שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי ממי דברי הצומות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואסערם. מלי סערה והוא הרוח החזק : נשמה. מלי שממון : וישימו. ועשו : (מצודת ציון)

זכריה פרק-ח

[א] וַיְהִי דְבַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר : [ב] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנְיַתִּי לְצִיּוֹן קִנְיָה גְדוֹלָה וְחֶמְהָ גְדוֹלָה קִנְיַתִּי לָהּ :

רש"י קנאתי לה. בשבילה ולא תזקו ללום ולספוד וכן סוף הענין לום החמישי וגומר : (רש"י)

מצודת דוד קנאתי לציון. בזה ישיב על מה שהיה קטן בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה ההיא ואמר הנה באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה האומות כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחימה גדולה קנאתי על הבבליים בעבורה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנאתי. ענין כעס : (מצודת ציון)

[ג] כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁבִתִּי אֶל צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הַאֱמֶת וְהָרַח יְהוָה צְבָאוֹת הָרַח הַקֹּדֶשׁ : (ס)

מצודת דוד שבתי אל ציון. הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה' כי עצם הגאולה ההיא היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו) ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה' : ונקראה. אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשיה אמת : והר ה' צבאות. הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה : (מצודת דוד)

[ד] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מְשַׁעֲנֵתוֹ בְּיָדוֹ מְרֹב יָמִים :

רס"י מְרֹב יָמִים. יְהִיו כְּרִיכִים לְמַשְׁעֲנַת זֵדִים : (רס"י)

מצודת דוד עוד ישבו זקנים וגו'. עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות ר"ל לא ישיגם החולשה לשבת בית כ"א ברחובות ישבו כדרך הבחורים : ואיש. וכל אחד יהיה בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שחיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם החולשה לשבת בית : (מצודת דוד)

מצודת ציון משענתו. מטהו שנשען עליה : (מצודת ציון)

[ה] וּרְחִיבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מְשַׁחֲקִים בְּרַחֲבֹתֶיהָ : (ס)

מצודת דוד ימלאו. כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר : משחקים. מרוב כל יהיו משחקים ושמחים : (מצודת דוד)

מצודת ציון משחקים. מלי שחוק ושמחה : (מצודת ציון)

[ו] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפְּלֵא בְּעֵינַי שְׂאֲרֵית הָעָם הַזֶּה בְּיָמֵי הָהֵם גַּם בְּעֵינַי יִפְּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת : (פ)

רס"י כי יפלא. בעיניהם החסד הגדול אשר אנעשה להם : גם בעיני יפלא. איך שצתי מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיתת יכר הרע במסכת סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הגדויקים לעמוד כנגדו בחייהם : (רס"י)

מצודת דוד כי יפלא. רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הנה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמוהם כאין למולם עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים : (מצודת דוד)

[ז] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מֵאֲרָץ מִזְרַח וּמֵאֲרָץ מְבֹא הַשָּׁמֶשׁ :

מצודת דוד מארץ מזרח. להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם : **מבוא השמש**. הוא פאת המערב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מבוא השמש**. שקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד מבואו (תהלים קי"ג) : (מצודת ציון)

[ח] וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים בְּאַמַּת וּבְצַדִּיקָה : (ס)

מצודת דוד **בתוך ירושלים**. לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי הלא תקטן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם כי יהיה יד כולם שוה בה כמ"ש בסוף נבואת יחזקאל : **והיו לי לעם**. לפי שימול לבבם הערל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו : **ואני אהיה להם לאלהים**. להיות לעזר ומושיע : **באמת ובצדקה**. בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה אביאה בימיהם והואיל וכן אין להקטין בנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו : (מצודת דוד)

[ט] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תְּחִזְקֶנָּה יְדִיכֶם הַשְׁמָעִים בְּיָמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בָּיֹם יֵשֵׁד בַּיִת יְהוָה צְבָאוֹת הַהִיכָל לְהַבְנוֹת :

רפ"י תחזקנה ידיכם. לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפאים ידיכם ומזהילי' אתכם מלבנות וכמו שפורש בספר (עזרא ד) : **השומעים בימים האלה**. בשנת ד' לדריוש : את הדברים האלה. של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם אז ביום יוסד בית ה' בשנת שנים לדריוש את הדברים להתחיל במלחכה כי נבחנו אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבחנוה כי לפני הימים ההם שגר האדם וגומר והם נבאו לכם שמתחילו במלחכה תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לא כימים הראשונים : (רפ"י)

מצודת דוד **תחזקנה ידיכם השומעים וגו'**. לפי ששאלת הבאים מהגולה היתה מחלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם המעטת כבוד הבית והפקידה לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהיעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיג אתכם הרפיון

להניח את הבנין : **מפי וגוי**. ר"ל עתה שמעתם ייעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל וכאומר וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה : (מצודת דוד)

[יז] כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׁכָר הַבְּהֵמָה אֵינָנָה וְלִיוֹצֵא וְלָבָא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר וְאֲשַׁלַּח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרַעְהוּ :

מצודת דוד **כי לפני הימים**. עתה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הלא לא נהיה שכר האדם כי לא מצא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למארה ומן הצר הצורך לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה : **ואשלח**. אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שכר**. ענין ריוח : **ושכר הבהמה**. שכר עבודת הבהמה : **הצר**. השונא : **ואשלח**. ענין גרוי והשסה וכן ושן בהמות אשלח בס (דברים ל"ב) : (מצודת ציון)

[יא] וְעַתָּה לֹא כִּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים אָנִי לְשֹׁאֲרֵי הָעָם הַזֶּה נֶאֱמַר יְהוָה צְבָאוֹת :

מצודת דוד **ועתה**. אחר שהתחילו בהבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להצר להם ולשלח איש ברעהו : (מצודת דוד)

[יב] כִּי זָרַע הַשְּׁלוֹם הִגָּפוֹן תִּתֶּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תִּתֶּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׂמִים יִתְּנוּ טָלָם וְהִנְחַלְתִּי אֶת שְׁאֲרֵי הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל אֶלֶה :

מצודת דוד **כי זרע השלום**. ר"ל כי הצלחת הזרע מביא השלום כי בהעדר התבואה עין בריה צרה בחברתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה : **פריה**. הראויה לתת : **את יבולה**. התבואה הראויה לפי מיטב השדה : **והנחלתי**. ר"ל לא במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר ייעדו הנביאים כמ"ש העוד הזרע וגוי מן היום הזה אברך (חגי ב) ומוסב למעלה לומר כמו שנתקיים הדיבור הזה כן יתקיימו דברי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יבולה**. תבואתה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : **טלם**. מל' טל : (מצודת ציון)

[יג] וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הָיִיתֶם קָלְלָה בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כִּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהָיִיתֶם בְּרֻכָּה אֶל תִּירְאוּ תַחֲזִקְנָה יְדִיכֶם : (ט)

מצודת דוד והיה כאשר הייתם. ר"ל כמו שהייתם נבזים ומוכים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העכו"ם כי תלו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כיהודים האומללים : **כן אושיע**. כשיעור הצרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העכו"ם ויתלו ברכתם בכם לאמר בברכותיהם ישימך אלהים כהיהודים המוצלחים : **אל תיראו**. לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים המקטינים כבוד הבית והפקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בבנין הבית ולהשלימה : (מצודת דוד)

[יד] כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעֵ לְכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחַמְתִּי :

רס"י ולא נחמתי. על אשר זממתי להביא עליכם לחזור בי אלל הביאותיה כן לא אתנחם על הטובה אשר זממתי לכם : (רס"י)

מצודת דוד כאשר זממתי. כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהכעיסו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הביאותיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון זממתי. ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דברים יט) : **נחמתי**. ענין הפוך מחשבה : (מצודת ציון)

[טו] כִּן שַׁבְּתִי זָמַמְתִּי בְּיָמַי הָאֵלֶּה לְהִיטִיב אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֶל תִּירְאוּ :

מצודת דוד כן שבתתי. כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגוי ולא אתנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים : (מצודת דוד)

[טז] אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַבְּרוּ אֶמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶמֶת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם בְּשַׁעְרֵיכֶם :

רס"י ומשפט שלום. היא הפסרה : (רס"י)

מצודת דוד אלה הדברים. רק עשו אלה הדברים : **אמת ומשפט שלום וגוי שפטו בשעריכם**. משפט אמת או משפט שלום וזהו הפסרה שמתווך

השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום
(מצודת דוד)

מצודת ציון בשעריכם. שם מקום המשפט כמ"ש אל זקני העיר השערה
(שם) (כב) : (מצודת ציון)

[יז] וְאִישׁ אֶת רַעַת רַעְהוּ אֶל תַּחֲשְׁבוּ בְלִבְבְּכֶם וּשְׁבַעַת שֶׁקֶר אֶל תִּתְּאָהְבוּ כִּי
אֶת כָּל אֱלֹהֵי אֲשֶׁר שָׁנַאתִי נֹאֵם יְהוָה : (ס)

רס"י ואיש את רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריזה בית
המקדש שני : (רס"י)

מצודת דוד ואיש את רעת רעהו וגו' אל תחשבו. זה על זה להרע : אשר
שנאתי. ר"ל המה הדברים ששנאתי אני ולכך אל תאהבו גם אתם :
(מצודת דוד)

[יח] וַיְהִי דְבַר יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר : **[יט]** כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם
הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה
לְשֹׁן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהְבוּ : (פ)

רס"י כום הרביעי. כום של תמוז שהוא רביעי לחדשים : כום החמישי.
של אז : ויום השביעי. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה : ויום העשירי. של
טבת : (רס"י)

מצודת דוד צום הרביעי. זה י"ז בתמוז : **וצום החמישי.** זה ט' באב : **וצום
השביעי.** זה צ"ג : **וצום העשירי.** זה עשרה בטבת : **יהיה וגו'.** בזמן
הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מצטערים
בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם ארעו מקראות
רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת
השבטים הצטערו בימים שאירע להם מקראות רעות והם יתהפכו להם
לשמחה : **והאמת והשלום אהבו.** ובלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום
(מצודת דוד)

[כ] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיִשְׁבְּי עָרִים רַבּוֹת :

מצודת דוד עוד אשר יבואו. ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו' : (מצודת דוד)

[כא] וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אֶחָת אֶל אֶחָת לֵאמֹר גִּלְכָּה הָלוּךְ לְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי גַם אֲנִי:

מצודת דוד **יושבי אחת.** יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת : **לאמר.** ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לחלות.** ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : **ולבקש.** מל' בקשה ושאלה : (מצודת ציון)

[כב] וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה: (ס)

מצודת דוד **ובאו.** ר"ל ויהיו נשמעין זה לזה וכן יבואו עמים וגומר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצומים.** ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : (מצודת ציון)

[כג] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אָנָּשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם וְהִחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׂמְעֵנוּ אֲלֵהֶם עִמָּכֶם: (ס)

רס"י **עשרה אנשים.** משצעים לשון הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לד' כנפי הטלית אלפים ושמונ' מאו' : (רס"י)

מצודת דוד **בימים ההמה וגו'.** ור"ל זה שאמרתי לכם יהיה באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא : **מכל לשונות.** הרי משבעים לשון שבעה מאות : **בכנף.** בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמונה מאות : **נלכה עמכם.** אל ארץ ירושתכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יחזיקו.** ענין אחיזה כמו ויחזק בכנף מעילו (ש"א טז) : **לשונות הגוים.** ר"ל עכו"ם בעלי לשונות נפרדות : **בכנף.** הוא שולי הבגד : **יהודי.** כל ישראל נקראים בשם יהודים לפי שהמלוכה היה משבט יהודה וכן תהיה לעתיד : (מצודת ציון)

[א] מִשָּׂא דְבַר יְהוָה בְּאֶרֶץ חֲדָרָךְ וְדַמְשֶׁק מְנַחֲתוֹ כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכָל שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל :

רס"י בארץ חדרך. לרש רבי יהודה בר אלעאי זה מסיח שהוא חד לעכו"ם ורד לישׂראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית יהודה צריכי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמסק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמסק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמסק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קלצ) א"ל ומה אני מקיים ונצנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך צרייתא שנויה צסיפרי : כי לה' עין אדם. כי ביום ההוא יסעה האדם על עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראינה כמו שאמר למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריה' על ערי ישראל וכל שבטי ישראל השובים לה' על כל האומות הקדמונים כיוצא בו (מלכים א יא) ושלמי' אהב נסים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חציבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקב"ה וישראל כנגד כול' :

מצודת דוד משא דבר ה' בארץ חדרך. נבואת ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא"י כי גם היא תהיה אז מא"י : ודמשק מנוחתו. וגם דמשק תהיה מנוחתו ור"ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מא"י : כי לה' עין אדם וגו'. ר"ל לפי שאז עין כל אדם לעצמו יצפה לה' וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא : (מצודת דוד)

מצודת ציון משא. ענין נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה' : חדרך. הוא מקום אצל דמשק כן ארז"ל : (מצודת ציון)

[ב] וגם חמת תגבל בה צר וצידון פי חכמה מאד :

רס"י וגם חמת תגבל בה. תסיג גבול בגבול ירושלי' : כור ולידון. גם

המה זנותיה אע"פ שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבור להיות לעולם
גבר' חכמתה : (כ"ז)

מצודת דוד וגם חמת תגבל. תהיה מגבול א"י ואליה תחשב ולא זו היא
חמת המוזכרת בתורה בגבול א"י אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו
משם חמת רבה (עמוס ו) : צור וצידון. גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו
בגבול א"י : כי חכמה מאד. מוסב על צור שהיא העיקר ור"ל אשר היא
חכמה מאד וכאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול א"י : (מצודת
דוד)

מצודת ציון תגבל. מל' גבול : (מצודת ציון)

ג ותבן צר מצור לה ותצפר כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות :

כ"י ותבן כור מצור לה. ואומרת מי יורדני לארץ : ותלצר כסף כעפר.
ומתהללת בעושרה : וחרוץ. מין מראית זהב : (כ"י)

מצודת דוד ותבן צור. עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה
למשגב ואספה צבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך בחוצות וזהו עזר
רב להתחזק מול האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותבן. מל' בנין : מצור. ענין מבצר וחוזק : ותצבר. ענין כרי וגל
כמו שני צבורים (מ"ב י) : וחרוץ. מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים
סח) : (מצודת ציון)

ד הנה אדני יורשנה והפה בים חילקה והיא באש תאכל :

כ"י הנה אד'. שהוא שליט על כל : יורשנה. לשון מוריס ומעשיר
(שמואל א ז) : והכה בים חילה. והבליע בתוך ימים ממונה, יעלה עליה
את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל : (כ"י)

מצודת דוד יורשנה. יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר"ל
יטביעם במי הים : והיא. העיר עצמה תשרף באש : (מצודת דוד)

מצודת ציון יורשנה. ענין שלוח וגרושין, כמו ויורש ה' מפניהם (יהושע
כג) : והכה. ר"ל יטביע : חילה. מל' חיל וצבאות עם : (מצודת ציון)

[ה] תִּירָא אֲשַׁקְלוֹן וְתִירָא וְעֵזָה וְתַחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי הִבִּישׁ מִבְּטָה וְאַבְדּוֹ
מְלֻדְּ מַעֲזָה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב :

רס"י תִּירָא אֲשַׁקְלוֹן. אֵת מַפְלַת כּוֹר וְתִירָא וְעֶקְרוֹן אֵף הִיא תִירָא : כִּי
הוֹבִישׁ מִבְּטָה. שְׁהִית' נִסְעַנַּת עַל כּוֹר שְׁהִיתָה רֹאשׁ לְבִנֵי עֶסוֹ וְעֶקְרוֹן אֵף
הִיא לְאֲדוּם כִּמוֹ שְׁאֲמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת מַגִּילָה (דף ו ע"ס) וְתַחִילָה הִיתָה
מִשָּׁל פְּלִשְׁתִּים : (רס"י)

מצודת דוד תִּירָא וְגו'. אֲשַׁקְלוֹן תִּירָא מַפְלַת כּוֹר וְתִירָא לְנַפְשָׁהּ שֶׁלֹּא יִקְרָה
לָהּ כַּמִּקְרָה וְגַם עֵזָה תִּירָא וְתַחִיל מְאֹד : וְעֶקְרוֹן. גַּם עֶקְרוֹן תַּחִיל כִּי
נִתְבַּיֵּשׁ מִבְּטָה רִ"ל כּוֹר שְׁהִיתָה מִבְּטַת אֵלֶיהָ לְעֵזָרָה נִתְבַּיֵּשׁהּ גַּם הִיא כִּי
נִתְגַּרְשָׁה מֵאֶרֶץ : וְאַבְדּוֹ וְגו'. רִ"ל וּמִגּוֹרָתָם יָבֹא לָהֶם כִּי יִהְיֶה נֹאבֵד
מוֹשֵׁל מַעֲזָה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תִהְיֶה מִיוֹשְׁבֵי בְּאֲנָשִׁים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וְתַחִיל. מְלִי חִיל וְחִלְחָלָה : הוֹבִישׁ. מְלִי בּוֹשָׁה : מִבְּטָה. מְלִי
הַבְּטָה וְהַסְתַּכְלוֹת : (מצודת ציון)

[ו] וְיָשֵׁב מִמְזַר בְּאֲשֻׁדּוֹד וְהַכְרַתִּי גְאוֹן פְּלִשְׁתִּים :

רס"י וְיָשֵׁב מִמְזַר בְּאֲשֻׁדּוֹד. וְיָשֵׁב עִם נַכְרֵי בְּאֲשֻׁדּוֹד הֵם יִשְׂרָאֵל שְׁהִיוּ בְּ
נַכְרִים : (רס"י)

מצודת דוד וְיָשֵׁב וְגו'. בְּזִמְנֵי הַגְּאוּלָּה לֹא יָשְׁבוּ קְבוּצַת הַמְּמִזְרִים בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲבָל יָשְׁבוּ לְבָדָם בְּאֲשֻׁדּוֹד כִּי יֵשׁ מְרֹז"ל שְׁאֲמְרוּ אֵין מְמִזְרִים
טְהוּרִים לְעֵתִיד לְבֹא וְדָרְשׁוּ מִמִּקְרָא הַזֶּה, אִם מְמִזְרֵי הוּא מְלִי זְרוֹת וְרִ"ל
יִשְׂרָאֵל שְׁהֵמָּה זְרִים מִמֶּנָּה הֵם יָשְׁבוּ בָּהּ : וְהַכְרַתִּי וְגו'. עוֹד לֹא יִמְשְׁלוּ הֵם
בְּאֶרֶץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון גְאוֹן. עֲנִין רּוֹמְמוֹת וּמְמִשְׁלָה : (מצודת ציון)

[ז] וְהִסְרַתִּי דָמָיו מִפִּי וְשִׁקְצִיו מִבֵּין שְׁנָיו וְנִשְׁאַר גַּם הוּא לְאֵלֹהֵינוּ וְהָיָה
כְּאֵלֶּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוֹסִי :

רס"י וְהִסְרַתִּי דָמָיו מִפִּי. שָׁל עֶסוֹ אֲלוֹ בֵּית צִימָה שְׁלֵהֶם שְׁהִיוּ זֹרְקִים
שָׁם לְדָמֵי זְבַחֵיהֶ' וְיָשׁ פּוֹתְרִין שְׁפִיכַת דָּמִים שְׁהִיָּה שׁוֹפֵךְ לְדָמֵי יִשְׂרָאֵל : וְנִשְׁאַר
גַּם הוּא לְאֵלֹהֵינוּ. אֲלוֹ בְּתֵי כְּנָסוֹת וּבְתֵי מִדְּרָשׁוֹת שְׁבַגְלוֹת' : וְהִיָּה כְּאֵלֶּף

ביהודה. אלו טרטיאות וקרקסיות שלהם שעתידים פרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : והיה כאלוף. לשון אלוף ולמוד. ועקרון . תהיה לישראל : כיבוסי. ירושלים : (רס"י)

מצודת דוד והסירותי וגו'. ר"ל אתן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו : ונשאר וגו'. גם הוא ישאר באמונת אלהינו כשאר הגרים : והיה. כל פלשתים בכללה תהיה כאיש לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה : ועקרון כיבוסי. עקרון תשוב להיות כמו יבוס היא ירושלים ר"ל אנשיה יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושקוציו. מלי שקץ ושרץ : כאלוף. ענין למוד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כב) : כיבוסי. היא ירושלים : (מצודת ציון)

ח וְחִנִּיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה וּמִשֵּׁב וְלֹא יַעֲבֹר עָלֵיהֶם עוֹד נִגַּשׁ כִּי עֲתָה רְאִיתִי בְּעֵינַי :

רס"י וחניתי לביתי מצבה. אחנה אל כל ביתי להגין עליה מן המעמידים מצלך ומשחית שלא יליצו עליה ודוגמתו וכל צבי ומאודת' (ישעיה כט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף : כי עתה ראיתי. ארתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתני פני מהם : (רס"י)

מצודת דוד וחניתי לביתי. אשכון סביב לביתי להגן מצבא חיל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש לעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בעין חמלה עם כי עד הנה הסתרתני פני מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מצבה. כמו מצבא באל"ף : נוגש. דוחק ולוחץ : (מצודת ציון)

ט גִּילִי מְאֹד בֵּת צִיּוֹן הָרִיעֵי בֵּת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מִלְכָּד יָבֹא לָךְ צָדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמֹר וְעַל עֵיר בֶּן אֶתְנֹת :

רס"י הנה מלכך יבוא לך. אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מלינו מושל לישראל כזה בימי בית שני : לדיק ונושע. זה' : עני. ענותן : ורוכב על חמור. מדת ענוה היא : ועל עיר. כמו ועירים עשרה (ראשית לב) : (רס"י)

מצודת דוד **הריעי**. תרועה של שמחה : **הנה מלכך**. זה מלך המשיח : **צדיק**. במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה נושע ומוצלח : **עני**. יהיה מוכנע וירכב על חמור או על עיר בן מאחת האתונות והוא מדת ענוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הריעי**. מל' תרועה : **עני**. ר"ל מוכנע ועניו וכן עם עני תושיע (תהלים יח) : **עיר**. כן יקרא החמור בעודו קטן כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : **אתונות**. כן תקרא נקבת החמור וכן ואחת האתונות (מ"ב ד) : (מצודת ציון)

[י] וְהִכְרַתִּי רֶכֶב מֵאֲפָרַיִם וְסוֹס מִירוּשָׁלַם וְנִכְרַתָּה קֶשֶׁת מִלְחָמָה וְדָבָר שְׁלוֹם לְגוֹיִם וּמְשָׁלוֹ מִיָּם עַד יָם וּמִנְהָר עַד אֲפָסֵי אֲרָץ :

רס"י והכרתי רכב. שלח יהיו כריכין לה : ומשלו. וממשל שלו : מים ועד ים. מימח ועד מערבא לסוף העולם : ומנהר. פרת : (רס"י)

מצודת דוד **הכרתי**. אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס : **ודבר שלום לגוים**. המלך המשיח לא יכניע את כולם ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו : **ומשלו**. ממשלתו תהיה מים הדרומי הנקרא ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקיינוס : **ומנהר**. היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח : **עד אפסי ארץ**. עד סוף המערב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אפסי**. קצות כי בקצה הארץ היא אפס וכלה : (מצודת ציון)

[יא] גַם אֶת בְּדָם בְּרִיתְךָ שְׁלַחְתִּי אֲסִירְךָ מִבּוֹר אֵין מִיָּם בּוֹ :

רס"י גם את. תוושעי עמו כמו שהוא לדיק ונוקע כי דם בריתך הרי נבאתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות צבל שאתם עכשיו בתוכה : **דם בריתך**. בזכות דם הברית שנזרק עליכם צסיני הנה דם הברית אשר כרת : **שלחתי אסיריך**. מן הגלות : (רס"י)

מצודת דוד **גם את**. ר"ל כמו המשיח אשר בעבור צדקתו יהיה נושע ומוצלח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכלל בעבור זכות דם בריתך היא מצות מילה שהחזקת בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך עבור אשר אין בו מים ר"ל אוציאך מעומק הגלוי והמשיל הגלות בבל לבור

שאין בו מים לפי שבבור כזה מצויים נחשים ועקרבי המזיקים וכן היו בגולה בין האומות המריעים להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלחתי. כמו אשלח עבר במקום עתיד כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות : **אסיריך**. ענין קשירה : (מצודת ציון)

[יב] שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך :

רס"י סוּבו לְבַצְרוֹן. לכחכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה צרקות מלכי פרס אתם אסירי התקו' חקר קויתם לי עד הגה למלאות דברי לקח ע' שנה : גם היום מגיד משנה אשיב לך. עוד היום אני מגיד לך בצורה שנייה לצד זו של צנין ומה היא הגדה השנייה שאני שב לשנות לכם : (רס"י)

מצודת דוד שובו לבצרון. וכה אומר להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר"ל המקווים לה' בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא תתפרד מהם והוא ענין מליצה : **גם היום**. ר"ל כמו בגאולת מצרים הבטחתי לך הגאולה והנקמה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה לך הגאולה והנקם באומות : (מצודת דוד)

מצודת ציון לבצרון. מלי מבצר : **משנה**. ענין כפל כמו וכסף משנה (בראשית מג) : **אשיב**. מלי השבה ומענה : (מצודת ציון)

[יג] כי דרכתני לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בניך ציון על בניך ון ושמתיך פחרב פחרב גבור :

רס"י כי דרכתני לי יהודה. סוף שאנטיוכוס יטול המלוכה מיד מלכי פרס וירעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו באנטיוכ' בימי השמונאים : קשת מלאתי אפרים. מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו (מ"ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חלים : ועוררתי בניך ציון. על חיל אנטיוכוס : (רס"י)

מצודת דוד כי דרכתני לי. את יהודה אדרוך לי כקשת ר"ל הוא יחשוב לי לכלי זיין להרוג האויב על ידו : **מלאתי אפרים**. עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלואה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה : **ועוררתי בניך ציון**. אתה ציון אעיר אני את בניך להלחם על בניך ועל מלחמת גוג ומגוג יאמר כי עמו יבוא כי אחים הם כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי וגו' (בראשית י) : **ושמתיך**. אני אשים

אותך ישראל להיות כחרב של גבור ההורגת ומשכלת כי תהרוג בהם הרג
רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון דרכתני. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות
למרחוק : **קשת.** בקשת : **מלאתי.** זה הלשון יאמר על אחיזת הקשת בכח
כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מ"ב ט) : **ועוררתי.** מלי התעוררות : (מצודת
ציון)

[יד] ויהנה עליהם יראה ויצא כפרק חצו ואדני יהנה בשופר יתקע וקלון
בסערות תימן :

רש"י וה' עליהם יראה. כספר יוסיפון מלינו צעת ההיא נראה מופת
לאנשי ירושל' : **בשופ' יתקע.** ירעם : **בסערות תימן.** לסער את אנשי תימן
הם חיל אנטיוכס ויש מרבותי שפתרוהו על אדום לע"ל : (רש"י)

מצודת דוד וה' עליהם יראה. ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם
וחצו יצא על האויב חיש קל ומבריק כברק : **בשופר יתקע.** כגבור התוקע
במלחמה והוא ענין משל : **והלך.** ילך ברוח סערה בשטף אף אל תימן
להחריבה היא היושבת בדרום א"י : (מצודת דוד)

[טו] יהנה צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין
ומלאו כמזרק כזויות סכרות :

רש"י ואכלו. שכל אויביהם : **וכבשו.** תחתיה' אבני קלע, הם היונים שהם
מלומדי קשת ולקלע באבן : **והמו כמו יין.** המיון בקול ששון ושמחה כמו
שהומים שתויי יין : **ומלאו.** נפשותם כל טוב : **כמזרה.** שמלא דם לפני
המזבח : **כזויות מזבח.** שמוסכין שם יין והיין כף עליו כמו ששנינו במסכת
סוכה לשון שביעה ל' סכרות : (רש"י)

מצודת דוד יגן עליהם. אז יגן על ישראל שלא יהיו נלקים עמהם ועוד הם
יאכלו וישחיתו ויכבשו את אבני הקלע ועל שרי אנטיוכס יאמר וכלפי
שהמשיל למטה בענין את שרי יהודה וישראל לאבני נזר שהם אבני יקר
שמשמים בכתר המשיל שרים לאבנים שמקלעים אותם הנבזים
העומדים לזריקה : **ושתו והמו.** ישתו דמם ויהמו בקול המייה כמו שותה
היין כמ"ש לץ היין הומה שכר (משלי כ) : **ומלאו כמזרק.** יהיו מלאים
מדם הרוגים כמזרק המלא מדם הזבחים העומד לזרוק : **כזויות מזבח.**
הם הקרנות המלאים ממתן דמי הקרבנות : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכבשו. ענין האחיזה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד)
: **אבני קלע.** האבנים הנזרקים בכף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה : **המו.**
מל' המייה : **כמזרק.** הוא הספל : **כזויות.** כקרנות : (מצודת ציון)

[טז] וְהוֹשִׁיעַם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֹאן עֲמוֹ כִּי אֲבָנֵי גִזָּר
מִתְנוֹסָסוֹת עַל אֲדָמָתוֹ :

רס"י כלאן עמו. כלאן שהסיע ממכרים להיות לו לעם : **כי אבני נזר.** כי
הכהנים בני השמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו
מתנוססים בניסים על אדמתן : (רס"י)

מצודת דוד כצאן עמו. ר"ל כמו הצאן שהוא נושע מהרועה כן יהיה עמו
נושעים מאתו ית' : **כי אבני נזר.** שרי יהודה וישראל הנמשלים לאבני
יקר המשימים בנזר הם יתרוממו על אדמתו בהיותם בארצו : (מצודת דוד)

מצודת ציון נזר. כתר כמו את הנזר (מ"ב י"א) : **מתנוססות.** מל' נס והוא
ענין הרמה כמו נס להתנוסס (תהלים ס') : (מצודת ציון)

[יז] כִּי מָה טוֹבוֹ וּמָה יָפִיּוֹ דָּגָן בַּחֲוָרִים וְתִירוֹשׁ יְנוּבָב בְּתַלְלוֹת :

רס"י כי מה. רב : טובו. הלפון של אותו הדור : **דגן בחורים.** הנותן כח
לבחורים : **ותירוש.** אקר ינובב בתולות בניב סיר ושמחה ויש פותרין אקר
ינובב וילמח בקרקע בתולה והוא יין משוכח : (רס"י)

מצודת דוד כי מה טובו. כי מה מאד יתרבה טובו ויפיו של העם הזה : **דגן**
בחורים. ר"ל מרבית הדגן אשר תצמח הארץ יוסיף תת כח ואומץ אל
הבחורים ומרבית היין יפתח פי הבתולות לדבר שירות וזמירות עם כי
מדרכן למעט בדבור הנה לרוב השמחה ירבו בדברי שיר וזמר : (מצודת
דוד)

מצודת ציון מה טובו. מלת מה יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך
(שם נ"א) : **ותירוש.** ענבי היין : **ינובב.** ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי
י') : (מצודת ציון)

[א] שאלו מיהוה מטר בעת מלקוש יהוה עשה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש לעשב בשדה :

רס"י שאלו מה' מטר. אם תלכדו : חזיזים. עננים מביאים מטר : לאיש עשב בשדה. בצביל איש אחד ובצביל עשב אחד הלכד למטר : (רס"י)

מצודת דוד שאלו מה' מטר. כאלו יאמר אל בני הדור ההוא בחנו הדבר ושאלו מה' מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו צורך רב ותראו שיהי נעתר לכם ויעלה עננים עם כי לא יורה הטבע עליהם ויתן להם מטר להצמיח לכל איש עשב בשדה וכאומר הנה בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא משגיח בכם למלאות מחסורכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון שאלו. עניז בקשה : מלקוש. כן יקרא המטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י"א) : חזיזים. עננים כמו ודרך לחזיז קולות (איוב כח) : ומטר גשם. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (מצודת ציון)

[ב] כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שקר וחלמות השוא דברו הבל ונחמון על כן נסעו כמו צאן יענו כי אין רעה : (פ)

רס"י כי התרפים. והקוסמים חזו שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקי ידיהם למרוד בהקב"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום : על כן נסעו. אבל אני נביא להם באמת : יענו. יתכנעו כמו לענות מפני ל' עוני : (רס"י)

מצודת דוד כי התרפים. כאומר שלא יפה עשו אבותיכם שפסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי התרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים ראו שקר ובעלי החלומות ידברו שוא : הבל נחמון. מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה הוא הבל כי לא כן היה : על כן. הואיל ועסקו בהם נסעו מארצם ללכת בגולה כמו צאן שהרועה מסיעם ממקומם בע"כ : יענו. היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן אחזו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון התרפים. עשויים הם בצורת אדם ומדברים עתידות ע"י כשוף און. שקר ודבר תוהו : והקוסמים. הם חוזי הכוכבים : חזו. ראו : יענו.

ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות יי) : **רועה**. ר"ל מנהיג : (מצודת ציון)

ג על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד פי פקד יהוה צבאות את עדרו את בית יהודה ושם אותם פסוס הודו במלחמה :

רס"י על הרועים חרה אפי. על מלכי נבוכדנצר וסנחריב (נ"א: מלכי יון) : ועל העתודים. על שריהם וכן ת"י ועל מלכיא הוה רוגזי ועל שלטניא אנא מסער ועכו"ם נמשלו לעתודי' והלפיר והשעיר מלך חנטיוכס (דניאל ח) והרוז' לפרש הענין שלא במלכי עכו"ם יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאי' כל עתודי ארץ (ישעיה יד) : כסוס הודו במלחמה. כסוס אקר יוכר הודו במלחמה : (רס"י)

מצודת דוד על הרועים. ר"ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם מלכי האומות שהרעו להם : ועל העתודים. על שרי האומות אזכור עונם לשלם גמול : כי פקד. כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הבבליים : כסוס הודו במלחמה. בעת ילחמו ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס המראה הודו ויוצא לקראת נשק : (מצודת דוד)

מצודת ציון העתודים. הם הזכרים מן העזים ויאמר על השרים בדרך שאלה : אפקוד. ענין זכרון : הודו. ענין הדר ואמצות הלב : (מצודת ציון)

ד ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל נוגש יחדו :

רס"י ממנו פנה. מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמתם : (רס"י)

מצודת דוד ממנו פנה. מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן ההושם בפנת הבית שהוא המשובח שבכולם על כי הוא נראה משני הצדדים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח) : ממנו יתד. זה הלשון יאמר על הפקיד וממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג הממונה על הבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : ממנו קשת מלחמה. ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרה : כל נוגש יחדיו. כל נוגשי האומות לעבודה כולם יחדיו יצאו ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון פנה. זויות : יתד. מסמר : נוגש. דוחק ולוחץ : (מצודת ציון)

ה וְהָיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בְּמִלְחָמָה וְנִלְחְמוּ פִּי יְהוָה עִמָּם וְהָבִישׁוּ רַכְבֵּי סוּסִים :

רפ"י והיו כגבורים בוסים בטיט חולות במלחמה. הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים הבוסים טיט חולות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מד) בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : והובישו. בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם צם : (רפ"י)

מצודת דוד והיו כגבורים וגו'. ר"ל עם כי הם חלשים יהיו כגבורים הרומסים במלחמה בתוך הטיט המושלך בחוצות : ונלחמו. ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו דרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה : והובישו. עם כי הם יהיו אנשי רגלי יביישו את האויב רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בוסים. ענין רמיסה ברגל כמו יבוס צרינו (תהלים ס') : והובישו. מלשון בושה : (מצודת ציון)

ו וְגִבַּרְתִּי אֶת בֵּית יְהוּדָה וְאֶת בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתֶימָם פִּי רַחֲמֹתַימָם וְהָיוּ כְּאִשֶּׁר לֹא זָנַחְתִּים פִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֶם :

רפ"י וגברתי את בית יהודה. במלחמת היוני' : ואת בית יוסף אושיע. במקום שגלו פס בחלח ונחזור בימי סנחריב : והושבותים. כמו והושבותים ל' ישיבה : והיו כאשר לא זנחתים. כאלו לא זנחתים מעולם : (רפ"י)

מצודת דוד ואת בית יוסף. המה בני עשרת השבטים : והושבותים. אושיבם לארצם וישבו בה בהשקט ושאנן כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכר ימי הגולה : כי אני וגו'. אשר הכח בידי להרבות טובה : ואענם. וכן אענה להם בכל עת קראם אלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון והושבותים. היא מלה מורכבת מן הושבה ומן יושבת ההשקט מל' בשובה ונחת (ישעיה ל) : זנחתים. ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ג) : ואענם. מל' עניה ותשובה : (מצודת ציון)

ז וְהָיוּ כְּגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׁמַח לְבָם כְּמוֹ יַיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמְחוּ יָגַל לְבָם בִּיהוָה :

מצודת דוד והיו כגבור אפרים. אף שאינם גבורים יהרגו כגבור וכאשר יראו הצלחתם ישמח לבם כמו בין אשר ישמח הלב ובניהם יראו הצלחות אבותם וישמחו ויגל לבם בתשועת ה' : (מצודת דוד)

ח אֲשֶׁרְקָה לָהֶם וְאֶקְבְּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כָמוֹ רָבוּ :

רפ"י אֲשֶׁרְקָה לָהֶם. כדרך הקורקים לסי' אות לבא אליו הטועה בדרך :
וְאֶקְבְּצֵם. לעת הקץ לעתיד : כי פדיתים. כשאפדם : ורבו. בגולה כמו
שָׂרְבוּ בְּמַלְרִים : (רפ"י)

מצודת דוד אֲשֶׁרְקָה לָהֶם. אצפצף לבני הגולה לרמוז שיבואו ובזה אקבצם ר"ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה ויתרבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון אֲשֶׁרְקָה. ענין צפצוף קול הבאה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה'). (ט) ואזרעם. מלי זריעה והוא ענין פזור והפצה : (מצודת ציון)

ט וְאֶזְרְעֵם בְּעַמִּים וּבְמַרְחָקִים יִזְכְּרוּנִי וְחָיו אֶת בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ :

רפ"י וְאֶזְרְעֵם. תחלה בעמים כאלם הזרע סאה להכניס כמה כורין :
וְחָיו אֶת בְּנֵיהֶם. עם בניהם : (רפ"י)

מצודת דוד וְאֶזְרְעֵם בְּעַמִּים. אף כי פזרתים כהמפזר לזריעה אעפ' כ במרחקים במקום שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם : (מצודת דוד)

י וְהִשְׁבִּיבוּתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבְּצֵם וְאֶל אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאם וְלֹא יִמְצָא לָהֶם :

רפ"י וְלִבְנוֹן. זה בהמ"ק : ולא ימלא להם. ולא יסופק להון : (רפ"י)

מצודת דוד וְהִשְׁבִּיבוּתִים. אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים : ארץ גלעד. הוא עבר הירדן : ולבנון. זה א"י בעבר הירדן המערבי : ולא ימצא. לא יספיק להם להחזיק את כולם

(דוד)

(מצודת

:

מצודת ציון ולבנון. שם יער בא"י לבנון וע"ש זה נקרא כל א"י בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ב'): **ימצא.** ענין די הספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהו שע יז) : (מצודת ציון)

[יא] וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִפָּהּ בַּיָּם גְּלִים וְהִבִּישׁוּ כָּל מְצוּלוֹת יָאֵר וְהוֹרֵד גְּאוֹן אֲשׁוּר וְשָׁבַט מִצָּרִים יִסּוּר :

רס"י ועבר בים צרה. ותעבור לרה. ולכור היוצרת בתוך הים והוא לא למלכות לור : והכה. הקצ"ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להקיע את לור : כל מלכות יאור. היא מלכים : (רס"י)

מצודת דוד ועבר בים צרה. אז תעבור צרה על מצרים הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והנשאים : והובישו וגו'. כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא בהיאור שעולה ומשקה השדות לכן מדמה אבדן אנשיה ליבשות מי היאור : והורד. יושפל רוממות אשור ויסיר ממשלת מצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון והובישו. מל' יובש : **מצולות.** עומק המים כמו ירדו במצולות (שמות טו) : **יאור.** כן נקרא נחל מצרים : והורד. מל' ירידה והשפלה : **גאון.** ענין רוממות והתנשאות : **ושבט.** ענין ממשלה כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : (מצודת ציון)

[יב] וַגִּבְרָתִים בִּיהֵן וּבְשָׁמוֹ יִתְהַלְכוּ נְאֻם יְהוָה : (פ)

מצודת דוד וגברתים בה'. אגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד) ואף שה' היה המדבר וכן דרך המקרא : **ובשמו.** במשענת שמו יתהלכו בטח להלחם מול אשור ומצרים : (מצודת דוד)

פרק-יא

זכריה

[א] פתח לְבָנוֹן דְּלִתִּיד וְתֹאכֵל אִשׁ בְּאַרְזֵיךְ :

רס"י פתח לְבָנוֹן דִּלְתִּיד. תרגם יונתן פתחו עממיא תרעכון : (רס"י)

מצודת דוד פתח לְבָנוֹן דִּלְתִּיד. הנבואה ההיא נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך למען יכנסו בך העכו"ם : **ותאכל אש בארזיך**. ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשריפת ארזי יער הלבנון : (מצודת דוד)

[ב] הִילַל בְּרוּשׁ פִּי נֶפֶל אֶרֶז אֲשֶׁר אֲדִירִים שִׁדְדוּ הִילִילוּ אֱלוֹנֵי בְּשׁוֹן פִּי יָרֵד יַעַר (הבצור) הַבְּצִיר :

רס"י הִילַל בְּרוּשׁ כִּי נֶפֶל אֶרֶז. שהוא גדול מן הברוש הילילו השלטונים כי נפלו המלכים מעכו"ם : אלוני בשן. קישנ"ש בלע"ז : כי ירד. כי נסבר ודומה לו וכרד צרדת היער : יער הצליר. יער המצלר תקוף כרכיא : (רס"י)

מצודת דוד הִילַל בְּרוּשׁ. אתה אילן ברוש עשה יללה כי הארז נפל ע"י הרוח הנושב ואיך א"כ תעמוד אתה מול הרוח ר"ל הילילו המון העם כי השרים נפלו ואיך תתקיימו אתם : **אשר אדירים שדדו**. בזה יפרש אמריו מי הוא הארז שנפל ואמר אשר אדירים שדדו : **הילילו אלוני בשן**. אתם אלוני אלון הגדילים בבשן החלושים מאילני יער הילילו כי ירד והושפל יער החזק וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון הִילַל. מלי יללה : **אדירים**. חזקים : **שדדו**. נעשקו : **בשן**. שם מקום מרעה : **ירד**. מלי ירידה והשפלה : **הבציר**. מבצור וחוזק וכן ערים בצורות (מ"ב י"ט) : (מצודת ציון)

[ג] קוֹל יִלְלַת הָרָעִים פִּי שִׁדְדָה אֲדִירָתָם קוֹל שְׁאֲגַת כְּפִירִים פִּי שִׁדְדָה גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן :

רס"י הרועים. המלכים : אדרתם. תפארתם : שאגת כפירים. יצכו הקרים : כי שודד גאון הירדן. שהוא מקום הכפירים ואריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא ומ' שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחו מאיליהן גער בהן ר"י בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מצעית את עמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו' : (רס"י)

מצודת דוד **קול יללת הרועים**. ר"ל הנה ישמע קול יללת הרועים על כי שדדה מעוזם הם אילני היער שהיו חסים בצלם ר"ל מנהיגי העם ילילו כי נאבדו קהל עדתם אנשי זרועם : **קול שאגת כפירים**. ר"ל הנה ישמע קול שאגת הכפירים כי שדד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מרבץ האריות כמ"ש כאר"י יעלה מגאון הירדן (ירמיה מט) ר"ל בני המלכים ילילו כי נחרבו ארמנותיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אדרתם**. חזקה ומעוזם והוא מלי אדיר : **כפירים**. כן יקראו האריות הקטנים. גאון. ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן : (מצודת ציון)

[ד] כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי רָעָה אֶת צֹאן הַהֲרָגָה :

רש"י רעה את לאן ההרגה. הכן להם רועים כלומר הנצח על פרנסיהם העתידיים לרעותם מעתה : לאן ההרגה. ישראל שהרגום רועיהם ואכלום : (רש"י)

מצודת דוד **רעה וגו'**. המקום צוה לו שהוא ירעה במעשה ובשועל את צאן ההרגה ר"ל צאן העומד לשחיטה בבית המטבחים שאינן מצליחות לגדל ולדות ולהנות מצמרן ואין בהם סי' ברכה להעשיר את בעליהן : (מצודת דוד)

[ה] אֲשֶׁר קִנְיֵהוּ יַהֲרֹגוּ וְלֹא יֶאֱשְׁמוּ וּמִכְרִיָּהוּ יֹאמַר בְּרוּךְ יְהוָה וְאֶעֱשֶׂר וְרַעֲיָהֶם לֹא יַחְמוּל : עֲלֵיהֶם :

רש"י ולא יאשמו. הבצליים שאגלם לתוכם זה מוכרם והקונה הרוג ואין נותן ללבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : ואעשיר. והרי אני עשיר : (רש"י)

מצודת דוד **יהרגון**. להיות לו למאכל : **ולא יאשמו**. ר"ל לא חטא לעצמו לעשות לו היזק והפסד כי עומדים הם לשחיטה ואינם ראויין לגדלן : **ברוך ה'**. שמכרתי דבר שאין בו סי' ברכה ובמחירי אקנה דבר שיש בו סי' ברכה ואעשיר : **לא יחמול עליהן**. הואיל ואין בהם סי' ברכה לא יחמול הרועה עליהן להרביצן בנאות דשא ולנהלן על מי מנוחות ולשמור קצתן מקצתן שלא יהדפון ולא ידחקון זו את זו : (מצודת דוד)

11 כי לא אֶחְמוֹל עוֹד עַל יִשְׁבֵי הָאָרֶץ נָאִם יְהוָה וְהִנֵּה אֲנֹכִי מִמְצִיא אֶת הָאָדָם אִישׁ בְּיַד רֵעֵהוּ וּבְיַד מִלְכּוֹ וְכָתַתּוּ אֶת הָאָרֶץ וְלֹא אֶצִּיל מִיָּדָם :

מצודת דוד כי לא אחמול עוד. ר"ל זה יהיה לרמז על ישראל שהמה צאן מרעיתו ית' ומעותדים הם להריגה בחורבן הבית השני ולא אחמול עוד עליהם מעתה : **ממציא את האדם**. את בני ישראל אזמין כל איש מהם ביד רעהו הקם עליו וביד החפץ להשמידו וכן היה בסוף בית השני שמלכיהם השמידום והפריצים נלחמו זה בזה כמוזכר ביוסיפון : **וכתתו**. מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ ולא אציל את מי מיד הורגיו וכאומר הואיל ומעותדים להריגה מה לי להצילם קצתן מקצתן : (מצודת דוד)

מצודת ציון ממציא. מלי מציאה והוא כענין הזמנה כמו וימציאו בני אהרן (ויקרא ט) : **וכתתו**. ענין שבירה ונתיצה : (מצודת ציון)

12 וְאָרְעָה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה לְכֹן עֲנִי הַצֹּאן וְאָקַח לִי שְׁנֵי מְקִלוֹת לְאֶחָד קָרְאֲתִי נָעַם וּלְאֶחָד קָרְאֲתִי חֹבְלִים וְאָרְעָה אֶת הַצֹּאן :

רש"י וארעה את לאן ההרגה. כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הלאן. אמת עניי הלאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי שני מקלות. לסוף ימים חלקתים לשתי ממלכו' בעוונם : ללאך קראתי נועם. ירבעם אמר לנהלם לעט : וללאך קראתי חובלים. רחבעם אמר להם ליסרם בעקרצים ולפי שדרך לאן לנהלן צמקלו' קרא למושליהם : מקלות : (רש"י)

מצודת דוד וארעה. סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוהו ה' ורעה את הצאן העומדות להריגה בבית המטבחים : **לכן עניי הצאן**. ר"ל חמלתי עליהם לרעותם בעבור כי היו הנכנעים והירודים שבכל הצאן : **ואקח לי**. לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות : **נועם**. כי היה נעים ולא הכאיב בהכאתו : **חובלים**. כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה : **וארעה**. באלו שתי המקלות רעיתי את הצאן פעם במקל נועם בפעם במקל חובלי הכל לפי הצורך ובא לרמז על הכהנים בני חשמונאי שמשלו בבי' השני שהיו בבי' הנהגו' מתחילה משלו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויהונתן ושמעון ומעשיהם והנהגותם היה בנועם ביראת ה' וכשרון מעשים ואחריהם קמו בניהם וזרעם הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוסיפון : (מצודת דוד)

מצודת ציון לכן. בעבור : **עניי**. ענין שפלות והכנעה : **מקלות**. מטות : **נועם**. מלשון נעימות ומתוק ואהוב : **חובלים**. מלי חבלה והשחתה : (מצודת ציון)

ח וְאֶכְחָד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרוּעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וְתִקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשִׁים בְּחִלָּה **בי** :

רפ"י ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד. והם השחיתו דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש א' כל שלשת הרועים שהרג והוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן (מלכים ב ט) : ותקצר נפשי בהם. מאסתים וכל ל' קוצר נפש הוא דבר רבה או דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו וקצר הלצ והמעים מלהכיל כמו שאליהו אמר הציקתני רוח בטני (איוב לב) : גם נפסם בחלה בי. זכרונם היה רב צמעי וממלא את רוחי ומליק את בטני ובחלה פי' רבותינו לשון גודל במס' נדה משל משלו חכמים באקה פגה בוחל ואמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי הגעורים שכבר היא גדול' והביאו מקרא זה ראה לדבריהם : (רפ"י)

מצודת דוד ואכחיד את שלשת הרועים. דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח אחד הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחתי ובא לרמז על שלשת הרועים הנעימים בני מתתיהו בן יוחנן כיג ששמשו ל' שנה ונכחדו מן העולם כי יהודה שמש שש שנים ויהונתן שש ושמעון י"ח הרי שלשים שנה ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים כמ"ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) לפיכך בא הרמז בירח ימים שהיא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן כי לא שמש אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנותו) : ותקצר נפשי בהם. ר"ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור טורח הצאן ומאס בהם : וגם נפסם בחלה בי. ר"ל גם נפשות הצאן מאסה בי כי לא שמעו לקול שאגתו כדרך הצאן המכיר קול הרועה ונשמעין אליו והרמז הוא שאחרי מיתת ג' בני מתתיהו מאס ה' בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואכחיד. ענין מניעה והסרה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו) : בירח. בחדש : ותקצר נפשי. כן יאמר על דבר הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז) : בחלה. ענין מיאוס ותעוב ואין לו דומה : (מצודת ציון)

ט וְאָמַר לֹא אֶרְעָה אֶתְכֶם הַמָּתָה תָּמוּת וְהַנְּחָדָת תִּפְחָד וְהַנְּשָׂאוֹת תֵּאֶכְלָנָה אִשָּׁה אֶת בֶּשֶׂר רְעוּתָה :

רפ"י ואומר לא ארעה אתכם. אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז : (רפ"י)

מצודת דוד ואומר. אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד צאן מרעיתכם : **המתה תמות.** כאומר יהיה מה שיהיה מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה אחת בשר חברתה ולא אחשוש בדבר ובא לרמוז שכן אמר המקום ב"ה שיסיר השגחתו מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והנכחדת. הסרה מן העדר : **אשה.** ר"ל אחת וכן אשה אל אחותה (שמות כ"ו) : **רעותה.** חברתה : (מצודת ציון)

וי וַאֲקַח אֶת מִקְלִי אֶת נַעַם וְאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהַפִּיר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת כָּל הָעַמִּים :

רפ"י ואקח את מקלי את נועם. שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג) ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחרב והגלוהו (סס יז) : **להפר** את בריתי אשר כרתי את כל העמים. להראותם שצבציל שצגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליה' שלא יזיקום שע"מ כן נתתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכו' שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמ' אם דבר המקר' תשועתם מיד שונא בלשון כריתת ברית את השונא שהרי מלינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ציוס ההוא עם חית השדה וגומר : (רפ"י)

מצודת דוד ואקח. אח"כ לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתני בהן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ"א ביד חזקה במקל חובלים והרמוז הוא לומר אחר שמתו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג נתבטל הנהגת הנעימות : **להפר.** להיות סבה להפר וכו' כי בעוד משלו ג' האחים על כי הלכו בדרך הישר נתן המקום הכח בידם עד שהעכו"ם כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם סרו מהם ונתבטל הנהגת הנעימות בממשלת בניהם וזרעם התיש המקום כחם למען יפרו את הברית ללכת להלחם בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואגדע. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט"ו) : **להפר.** ענין בטול ומניעה : (מצודת ציון)

[יא] וַתִּפֹּר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּדְעוּ כִּן עֲנִי הַצֶּאֱן הַשְּׁמֵרִים אֶתִּי כִּי דָבַר יְהוָה הוּא :
(ס)

רס"י וידעו. כן הבינו הלדיקים שזהם השומרים את חוקי : כי דבר ה' הוא. גזירה זו כבר דיבר לנו הקב"ה ע"י משה יוליד ה' אותך ואת מלכך :
(רס"י)

מצודת דוד ותופר. רצה לומר וכן היה כי הופר הברית ביום שמתו גי האחים וחזרו לבוא עליהם למלחמה : **וידעו כן.** רצה לומר ברעותי את הצאן ובעשותי את כל אלה הנה עניי הצאן וחוזר ומפרש השומרים אותו ר"ל הענוים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה' הוא ולרמוז עשיתי מה שעשיתי ולא היה דבר של מה בכך :
(מצודת דוד)

מצודת ציון כן. ענינו אמיתת הדבר כמו שהיא וכן כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז) : **עניי.** ענוים ומוכנעים : **אותי.** ר"ל את דברי : (מצודת ציון)

[יב] וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִם טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם לֹא חֲדְלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים :
קס"ף

רס"י ואומר. אל מלכי יהודה הנותרים : אם טוב בעיניכם הבו שכרי. קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה לאן ואשוב וארעה אתכם : ואם לא חדלו. וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמר הקב"ה (ליחזקאל ו) השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף. תירגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקלת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רלוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מיסאל ועזריה יחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכזוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין והביאו ראיה כרור הכסף לקח בידו (משלי ז) ואת השלשים פירשו שמ"ה לדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בצבל ושלשים בא"י שנא' ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים לדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגמטריא שלשים : (רס"י)

מצודת דוד ואומר אליהם. אמרתי לבעלי הצאן אם טוב בעיניכם שארעה עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא תאבו לתת שכרי חדלו ממני את הצאן לבל אטרח עוד עמהם : **וישקלו**. בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויתכן שכן היה הערך הנתון אל הרועה והרמז הוא שהמקום אמר לישראל אם תרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי ותחשב לי לשכר ואם לא אסיר השגחתי ול' כסף ירמז על ל' צדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל וכסף הוא ענין חמדה כמו נכסף נכספתה (בראשית לא) כי הצדיקים הם מחמדי עין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הבו**. תנו כמו הבו מקניכם (בראשית מז) : **חדלו**. מנעו : (מצודת ציון)

[יג] ויאמר יהוה אלי השליכהו אל היוצר אדר יקר אשר יקרתי מעליהם ואקחה שלשים הכסף ואשליך אתו בית יהוה אל היוצר :

רש"י ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר. כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הם וכדתם להיות שומר לסוף שבעים שנה של גלות צבל ויצנה צ"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר יקר בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליהם. אשר הפסטי מעליה מהיות להם ליקר ול' יקרתי הוא הסרת כבוד והמ"ס של מעליהם יוכיח והוא כמו ושרשך מארץ חיים כמו מסעף פורה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא וראיתי לשונות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוונן : (רש"י)

מצודת דוד **השליכהו**. השלך את הכסף אל האוצר המחוזק והחשוב והוא אוצר בית ה' : **אשר יקרתי מעליהם**. אשר הכבדתי להיות ממעל להם עטרה על ראשם ר"ל צדקת ל' הצדיקים שבכל דור ודור שמורה היא להיות בנוי בזכותם הבית העתיד : **ואקחה**. עשה כאשר צוהו המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז הרמז האמור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **היוצר**. כמו האוצר ובא היו"ד במקום האליף כי אהו"י מתחלף : **אדר**. ענין מעוז וחוזק כמו לגפן אדרת (יחזקאל י"ז) : **היקר**. יקרתי. מל' יקר ומכובד וחשוב : (מצודת ציון)

[יד] ואגדע את מקלי השני את החבלים להפיר את האחנה בין יהודה ובין ישראל :

רס"י ואגדע את מקלי השני. הגלתי את לדקיהו : את החובלים. את רשעי דורו כי הוא לדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה. שנתאחו בני יהודה ובנימן ונדבכו בתועבות מלכי ישראל : (רס"י)

מצודת דוד **ואגדע**. אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא רציתי עוד להנהיגם כלל והרמוז היא לומר אח"ז נתבטל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי : **להפר**. ר"ל גדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה סבה לבטל האחוה שהיה בין יהודה ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם בירושלים כ"א מהם כמ"ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגוי (דברים יז) ובהתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיהודה כי עבר זה בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרוצה להכנס יבוא ויכנס : (מצודת דוד)

{טו} ויאמר יהנה אֵלֵי עוד קח קֶח פְּלִי רְעָה אֶוְלִי :

רס"י עוד קח לך וגו'. וזהו שאמר לו למעלה רעה לאן ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ציד טיטוס : (רס"י)

מצודת דוד **כלי רועה אוילי**. ר"ל מקל מה שרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כלי**. ר"ל מקל : **אוילי**. שוטה מבלי דעת : (מצודת ציון)

{טז} כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מְקִים רְעָה בְּאֶרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא יִבְקֹשׁ וְהַנְּשֻׁבֶרֶת לֹא יִרְפָּא הַנֶּצֶבֶה לֹא יִכְלָל וּבֶשֶׁר הַבְּרִיאָה יֹאכֵל וּפְרִסְיָהּ יִפְרֹק :

רס"י הנכחדות. האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש. תירגם יונתן דאטלטלו לא יתבע הנער השוטות שאינן יודעות לבוא אל הדיר : הנצבה. שיש לה כח קצת לעמוד על הגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט ומנחם פירש ונפוחה ל' לצבות צטון : לא יכלכל. תרגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : ובשר הבריאה יאכל. את העשירי יגמור ממונן : ופרסיהן יפרק. עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארה צרגלה רפסה : (רס"י)

מצודת דוד **כי הנה אנכי מקים**. ר"ל זה יהיה לרמוז שאעמיד רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר : **הנכחדות וגו'**. המוסרות מן העדר ללכת דרך תועה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר : **הנער**. הטלה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותה אנה נשארה : **הנצבה**. החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה : **ובשר הבריאה**. את השמנה יהרוג ויאכל בשרה : **ופרסיהן יפרק**. במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר"ל לא יחזק הנכשלים ותשושי הכח ואת העשירים ישחית וירדה בס בפרך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לא יפקוד**. לא יזכור : **הנער**. ר"ל הטלה הרך : **הנצבה**. ענין עמידה : **יכלכל**. ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מז) : **הבריאה**. השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג') : **ופרסיהן**. הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו פרסות סוסיו (ישעיה ה') : **יפרק**. ענין שבירה כמו פרק מלאה (נחום ג') : (מצודת ציון)

[יז] **הוי רעי האליל עזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרעו יבוש**
תיבש ועין ימינו כהה תקכה : (פ)

רס"י **הוי**. יס לזעוק על זה : **רועי האליל**. רועי של און, אליל ל' אל אינו רועה וכן רופאי אליל (איוז יג), רועי האליל יו"ד יתירה במקום ה"א כמו ועוזבי האון (כאון) סכני סנה (דברים לג) סכני לזדד (מיכה ו), עוזבי האון נותן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבזז : **חרב על זרועו ועל עין ימינו**. והוא הרועה סכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבזז ולגמור נכסיהם : **זרועו יבוש תיבש**. לעתיד לבא ונתתי נקמתי וגומר (יחזקאל כח) והפותר' פותר' אותו בלדקיהו על סם (ירמיה כז) ואת עיני בלדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בלדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה : (רס"י)

מצודת דוד **הוי רעי האליל**. אוי לך אתה רועה מבלי מועיל העוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם מחריבי המקדש כמ"ש ביוסיפון : **חרב על זרועי**. חרב יבוא על זרועו ר"ל כוחו ישבר ויוכרת : **ועל עין ימינו**. ר"ל ומה שהיה מסתכל ומביט ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחל' ההיא כי תכרת ואין לה : **זרועו יבוש תיבש**. ר"ל כחו תחלש : **כהה תכהה**. ר"ל לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במילות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. כמו אוי : **רועי.** כמו רועה בה"א : **האליל.** ענין דבר שאין בו תועלת כמו רועי אליל (אויב יג) : **עוזבי.** היו"ד יתירה : **זרועו.** ענין חוזק כי הוא נתון בזרוע : **יבוש תיבש.** מלי יבשות : **כהה תכהה.** ענין עכירות ושחרות כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : (מצודת ציון)

זכריה פרק-יב

[א] מִשָּׂא דְבַר יְהוָה עַל יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְהוָה נֹטָה שָׁמַיִם וַיִּסַּד אֶרֶץ וַיִּצַר רוּחַ אָדָם בְּקִרְבּוֹ :

רש"י משא דבר ה'. הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותו של אוכלי ישראל על צבל וכיוצא בו : (רש"י)

מצודת דוד נוטה שמים. הנוטה את השמים לפרשה והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו : (מצודת דוד)

מצודת ציון משא. נבואה ולתוספות ביאור אמר דבר ה' : (מצודת ציון)

[ב] הִנֵּה אֲנֹכִי שָׁם אֶת יְרוּשָׁלַם סֵף רַעַל לְכָל הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם :

רש"י סף רעל. כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות יב) רעל ל' שממון אוטם הלצ והאזרים שאין להם כח כאדם המעוטף בשמלה כמו (נחום ב) הברוקים הרעלו (ישעיה ו) הקרות והרעלות, בלשון משנה מלינו מדיות רעולות אונבלופמנט"א בלע"ז : וגם על יהודה. יטילו העכו"ם אשר יהיו במאור על ירושלים שיהיו בית דוד מצפנים ועכו"ם יאורו עליהם ויבאו גם בני יהוד' על כרחם לאור על ירושלי' כן ת"י : (רש"י)

מצודת דוד סף רעל וגו'. אל מול העכו"ם הצובאים עליה סביב תהיה כספל ממשקה הממית שכל השותה ממנו ימות כן יכלו ויתמו כל הצובאים על ירושלים : **וגם על יהודה.** הסף הרעל הזה יהיה גם על

יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים כי הבאים לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרת' לצור על ירושלים וגם המה ילקו בתחלה עם העכו"ם : (מצודת דוד)

מצודת ציון סף. ספל וכן בדם אשר בסף (שמות יב) : **רעל.** ענינו סם הממית והוא מל' יין תרעלה (תהלים ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו : **במצור.** ענין הקפת גייסות סביב לעיר לכבשה : (מצודת ציון)

[ג] וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֲשֵׁים אֶת יְרוּשָׁלַם אֲבֹן מַעֲמָסָה לְכָל הָעַמִּים כָּל עַמְּסִיָּה שָׁרוּט יִשְׁרָטוּ וְנֶאֱסָפוּ עָלֶיהָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ :

רס"י **אבן מעמסה.** אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפי המושל לשאתה ולעמס' על כתפיהם והיא כבדה מאד עד אשר כל עומסיה שרוט ושרטו : (רס"י)

מצודת דוד **אבן מעמסה וגו'.** אל מול העכו"ם הצובאים עליה תהיה כבדת המשא שכל העומסים אותה ישרטו שרטת בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר"ל כל הנלחמים עליה ילקו ולפי שהמשילה לאבן כבדת המשא אמר לשון הנופל באנשים המרימים אבן כבד : **ונאספו עליה.** אצלה בסמוך לא יכלו ויתמו מן הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעמסה.** ענין טעינת משא כבדה כמו אבי העמיס עליכם (מ"א יב) : **שרוט ישרטו.** ענין תלישת הבשר כמו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא) : **ונאספו.** ענין כליון ומיתה כמו כל הדור ההוא נאספו (שופטים ב) : **עליה.** אצלה בסמוך : (מצודת ציון)

[ד] בַּיּוֹם הַהוּא נָאֵם יְהוָה אֶפְהָ כָּל סוּס בַּתְּמָהוֹן וְרָכְבוּ בַּשָּׁגְעוֹן וְעַל בַּיִת יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינַי וְכָל סוּס הָעַמִּים אֶפְהָ בַּעֲוֹרוֹן :

רס"י **אכה כל סוס.** הצובאים פס בצגעון ואת רוכביהם בעורון אצל על בית יהודה שהם על כרחם מן הצובאים אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת : (רס"י)

מצודת דוד **בתמהון.** ר"ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומתייאש : **בשגעון.** ר"ל לא ילחמו כסדר תכסיסי המלחמה : **ועל בית יהודה.** והבאים לצבא על ירושלים עם הצובאים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם הצובאים הואיל ובאו שלא בטובתם : **אכה בעורון.** נוסף על התמהון אכה בעורון לא יראו אנה ילכו וידלגו על אנשיהם וירמסם

אבל בית יהודה שיהיו עמהם במחנה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום
ישגיה בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אפקח. עניין פתיחה כמו פקח עיניך (משלי כ) : בעורון. מלי
עור : (מצודת ציון)

ה וְאָמְרוּ אֶלְפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אֲמָצָה לִי יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם בִּיהוָה צְבָאוֹת
אֶלְהֵיהֶם :

רס"י וְאָמְרוּ אֶלְפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם. כְּשִׁירָאוּ שָׂאֵר הַלְּוֹזָאִים נִגְפִים בַּמִּגְפָה זו
וְהֵם נִלְוִים : אֲמָצָה לִי יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְגו'. יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם שְׂוֹדְעִים שְׁעַל
כִּרְחֻנוֹ אֵנוּ צָאִים עֲלֵיהֶם אֲמָצָה לְעִזְרָתִי בַתְּפִילְתָּן צֵה' אֱלֹהֵיהֶם : (רס"י)

מצודת דוד ואמרו וגו'. אלו הבאים עם הצובאים על העיר בראותה שאינם
נזוקים עם הצובאים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקו אותי
בהפגיעם בה' להתפלל עלי שלא אהיה נלקה עמהם כי יודעים המה
שבאתי הנה שלא בטובתי ולא יתלו הדבר בזכות עצמם כ"א בזכות יושבי
ירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון אלופי יהודה. שרי יהודה כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז)
אמצה. מלי אומץ וחוזק : (מצודת ציון)

ו בַּיּוֹם הַהוּא אֲשִׁים אֶת אֶלְפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וְכִלְפִיד אֵשׁ
בְּעֵמִיר וְאָכְלוּ עַל יְמִין וְעַל שְׂמֹאל אֶת כָּל הָעַמִּים סָבִיב וַיִּשְׁבָּה יְרוּשָׁלַם
עוֹד תַּחֲתֵיהָ בִּירוּשָׁלַם :

רס"י חסים את אלפי יהודה. יסובו וילחמו עם אותם שהביאום שם :
ככור אש. כמדורות אש גדולה וכיור לשון כירה וכך חזרו מנחם : תחתיה.
במקומה : (רס"י)

מצודת דוד את אלופי יהודה. הם הבאים עם העכו"ם אותם יעשה כלפיד
אש הבער בעצים ר"ל הם ישחיתו את הבאים עמהם בראותם שיד ה'
היתה במ : **וכלפיד וגו'**. כפל הדבר במ"ש : **ואכלו**. ישחיתו מימינם
ומשמאלם את העמים מסביב : **וישבה ירושלים וגו'**. כי ירושלים הבנויה
אחר שהחריבה טיטוס לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז
תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ככור. ענין לפיד ושלהבת וכן תנור וכירים (ויקרא יא) הנקרא

כן בעבור שמונח עליו תדיר לפידי אש : **בעמיר**. כן יקרא אגודת השבלים כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כד) : **תחתייה**. במקומה : (מצודת ציון)

[ז] וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת אֱהֲלֵי יְהוּדָה בְּרֵאשִׁיטָה לְמַעַן לֹא תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בַּיִת דָּוִד וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם עַל יְהוּדָה :

רס"י והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה. בטרם יבואו בני ירושלים ללכת מן העיר תהיה להם תשועה לשבץ אל אהליהם ואל ביתם ואח"כ תבא תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר בה ויבא ה' ונלחם (לקמן 7ד) : למען לא תגדל. להתפאר עליהם ולומר לא נלחם אלא בצבילנו : (רס"י)

מצודת דוד את אהלי יהודה. הם הבאים עם הערבים יושבי אוהלים במחנה אותם יושיע ה' בראשונה להכות הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם : **למען לא תגדל וגו'**. כ"א לא ישחיתו בהם עד אשר יצאו מירושלים זרע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על תפארת בית יהודה הבאים עם העכו"ם הואיל והם היו עמהם ולא השחיתו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון תפארת. מלי פאר והדר : (מצודת ציון)

[ח] בַּיּוֹם הַהוּא יִגַּן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִד וּבֵית דָּוִד כְּאֱלֹהִים כְּמִלְאָךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם :

רס"י הנכשל בהם. החלץ שבהם : כאלהים. כרצבין כמלכאים : כמלאך ה' לפניהם. ילחון כמלאכה דה' קדמיהון : (רס"י)

מצודת דוד יגן ה'. מפני חיל גוג הצרים עליהם : **הנכשל בהם**. החלש שבהם יתגבר כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו : **כאלהים**. יהיו כאלהים וחוזר ומפרש כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בראש העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנכשל. ענין נפילת ההתגברות ותשות הכח : (מצודת ציון)

[ט] וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבִיקֶשׁ לְהִשְׁמִיד אֶת כָּל הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל יְרוּשָׁלַם :

רס"י אַבְקָשׁ לְהַשְׁמִיד. אַבְקָשׁ בְּהַשְׁמַדְתָּם וְאִדְקַק בְּעוֹנָם וּרְצוֹתֵינוּ פִּירְשׁוּ לזְכוֹת אַבְקָשׁ בְּנוֹגְנֵי שְׁלֵהֶם אִם יֵשׁ לָהֶם זְכוֹת אֲנִיחָם וְאִם לֹא אֲשְׁמִידֶם : (רס"י)

מצודת דוד אַבְקָשׁ לְהַשְׁמִיד. אַבְקָשׁ וְאִעֲשֵׂה כְּלוֹמַר אֲשִׁים כָּל רְצוֹנֵי לְהַשְׁמִידֶם : (מצודת דוד)

[י] וְשִׁפְכֹתִי עַל בַּיִת דָּוִד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים וְהַבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלַי כְּמִסְפַּד עַל הַיַּחֲדָד וְהִמַּר עָלַי כְּהִמַּר עַל הַבְּכוֹר :

רס"י רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים. שִׁיעַלוּ עַל רוּחַם לְהַתְחַנֵּן לִפְנֵי וְהֵם יִהְיוּ לְחַן בְּעֵינַי : רוּחַ. טַלְנִ"ט בְּלַע"ז : וְהַבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ. תַּרְגֵּם יוֹנָתָן וַיִּבְעוֹן מִן קְדָמִי עַל דֵּי אֵיטְלַטְלוּ : וְהַבִּיטוּ. לְהַתְחַנֵּן עַל אֲשֶׁר דָּקְרוּ בָהֶם הָאוֹמוֹת וְהִרְגוּ בָהֶם בְּגִלוֹת' : וְסָפְדוּ עָלָיו. עַל אוֹתוֹ הִרְגוּ : כְּמִסְפַּד עַל הַיַּחֲדָד. כְּאֲשֶׁר יִסְפֹּד אִישׁ עַל בֶּן יַחֲדָדוֹ וּרְצוֹתֵינוּ דְרָשׁוּהוּ עַל מַשִּׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שְׁנֵהֲרַג : כְּמִסְכַּת סוֹכָה : (רס"י)

מצודת דוד וְשִׁפְכֹתִי. ר"ל אֶתְּךָ בְּשַׁפַּע עַל בַּיִת דָּוִד וְגוֹי רְצוֹן הַמִּשְׁכַּת חַן עַל עֲצָמָם וּרְצוֹן הַפְּצָרָת תַּחֲנוּנִים לִפְנֵי : וְהַבִּיטוּ אֵלַי. לְשֹׁאֵל מִשְׁפָּט לְהַשִּׁיב גְּמוּלָה אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְעַל מַשִּׁיחַ בֶּן יוֹסֵף יֹאמַר שְׁמַת בְּמִלְחָמָה כֵּן אֲרֻז"ל : כְּמִסְפַּד עַל הַיַּחֲדָד. כְּמוֹ הַמִּסְפַּד שְׂאֵדָם עוֹשֶׂה עַל מִיתַת בֶּן יַחֲדָד : וְהִמַּר. יִבְכוּ עָלָיו בְּמִרְרֹת לֵב כְּמוֹ שְׂמִמְרָרִים בְּבָכִי עַל מִיתַת הַבְּכוֹר : (מצודת דוד)

מצודת ציון רוּחַ. רְצוֹן : דָּקְרוּ. עֲנִין נְעִיצַת חֶרֶב בְּגוֹף כְּמוֹ כָּל הַנִּמְצָא יִדְקַר (יִשְׁעִיָּה יג) : וְהִמַּר. מִל' מִרְרֹת : (מצודת ציון)

[יא] בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַל הַמִּסְפַּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד הַדָּד רְמוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן :

רס"י כְּמִסְפַּד הַדְּלָרְמוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן. אֵין עֲנִין הַדְּלָרְמוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן אֲלֹא שְׁנֵי מִסְפְּדוֹת הֵן כְּמִסְפְּדָא דְאַחְאָב בְּרַ עַמְרִי דְקַטַּל יִתִּיָּה הַדְּלָרְמוֹן בְּרַ טַבְרִימוֹן בְּרִמּוֹת גַּלְעָד שְׁנֵאֲמַר (מ"א כב) וְתַעֲבֹר הַרְנָה בְּמַחְנֵה וְהוּא הַסְּפַד וְכְמִסְפְּדָא דִּיאֲשִׁיָּהוּ בְּרַ אֲמוֹן דְקַטַּל יִתִּיָּה פְרַעָה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדוֹן שְׁנֵאֲמַר (ד"ה ז ל"ה) וַיְהוֹנֵן שָׁם יִרְמִיָּהוּ וְגו' וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשָּׂרִים וְהַשָּׂרֹת בְּקִינּוֹתֵיהֶם וְגו' : (רס"י)

מצודת דוד כמספד הדדרמון וגו'. מספד גדול מפורסם היה בימים קדמונים להדדרימון בבקעת מגדון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף, ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרמון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגדון : (מצודת דוד)

יב וְסִפְדָּה הָאָרֶץ מְשֻׁפָּחוֹת מְשֻׁפָּחוֹת לְבָד מְשֻׁפָּחַת בֵּית דָּוִד לְבָד וּנְשִׂיָהֶם לְבָד מְשֻׁפָּחַת בֵּית נָתָן לְבָד וּנְשִׂיָהֶם לְבָד :

רס"י בית נתן. הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנא' (ס"א ה) שמוע וסובב ונתן ושלמה :

מצודת דוד משפחת וגו'. כל משפחה בפ"ע לפרסם את ההספד : ונשיהם לבד. הוא דרך צניעות שלא יהיו מעורבים עם הגברים : משפחות בית נתן. כן יהיה שם משפחה יקרה בזה הזמן וכן כולם שחושב והולך וזכרם הנביא בנבואה :

יג מְשֻׁפָּחַת בֵּית לְוִי לְבָד וּנְשִׂיָהֶם לְבָד מְשֻׁפָּחַת הַשְּׁמַעִי לְבָד וּנְשִׂיָהֶם לְבָד :

רס"י בית לוי. הכהנים והלויים : משפחת השמע"י. שמוע בן דוד, בתחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת : (רס"י)

יד כָּל הַמְשֻׁפָּחוֹת הַנְּשֻׁאָרוֹת מְשֻׁפָּחַת מְשֻׁפָּחַת לְבָד וּנְשִׂיָהֶם לְבָד :

רס"י כל המשפחות הנשארות. לבית דוד : ונשיהם לבד. מקום לניעות ולמה משפחות הכהונה והממלכות כדי להחזיר להם כתריות כמו שנאמר בראש הספר אלה שני בני היורה העומדים על אדון כל הארץ : (רס"י)

מצודת דוד כל המשפחות הנשארות. מלבד אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן : משפחות. גם הם יספדו כל המשפחה בפ"ע ונשיהם לבד :

[א] ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירושלים לחטאת ולנדה:

רש"י לחטאת ולנדה. לחטאתא וכן ת"י אשכנז לחוביהון כמה דמדכן צמי אלוותא ובקטם תורתא לחטאתא צאפר חטאת : (רש"י)

מצודת דוד יהיה מקור נפתח. יהיה נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המעיין האמור בנבואת יואל והוא מים החיים האמור בסוף הספר : **לבית דוד**. לצורך בית דוד ויושבי ירושלים : **לחטאת**. לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים : **ולנדה**. ר"ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא ביאת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר יט) וכפל בשמות נרדפים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקור. מעין הנובע הנובע : **לחטאת**. מי אפר פרה קרוי מי חטאת על כי הוא מטהר הטומאה וכמ"ש הוא יתחטא בו (במדבר יט) : (מצודת ציון)

[ב] והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ:

רש"י וגם את הנביאים. נציחי שיקרא : רוח הטומאה. ילך הרע : (רש"י)

מצודת דוד אכרית וגו'. ולתוספות ביאור אמר ולא יזכרו עוד : **את הנביאים**. הם נביאי השקר : **רוח הטומאה**. הוא יצר הרע : **אעביר מן הארץ**. ר"ל היצה"ר לא יהיה עוד ולא ימצא עוד מי שינבא שקר כי תמלא הארץ דעה ויכירו השקר : (מצודת דוד)

מצודת ציון העצבים. כן יקראו העכו"ם כי מעצבין לב עובדיהן צועקים אליהן ואינם נענין : (מצודת ציון)

[ג] והיה כי ינבא איש עוד ואמרו אליו אביו ואמו ילדיו לא תחיה כי שקר דברת בפשם יהוה ודקרהו אביהו ואמו ילדיו בהנבאו:

מצודת דוד כי ינבא. ר"ל נבואת שקר : **יולדיו**. אמר לתוספת ביאור כי

כבר זכר אביו ואמו : לא תחיה וגו'. לא מהראוי שתשאר חי כי מה שדברת בשם ה' הוא שקר כי מדעתם יכירו השקר ולכן ידקרו אותו אבותיו בחרב בעבור הנבאו בשקר ולא יחוסו עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ודקרהו. ענין נעיצת חרב בגוף : (מצודת ציון)

[ד] וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִבְשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מִחֲזִינוֹ בְּהַנְּבִאתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אֲדָרֶת שֵׁעַר לְמַעַן כַּחַשׁ :

רס"י אדרת שער. כן דרך מסיתים ומליחי' מתעטפי' בטליתם כאילו הם אנשים לדיקים למען יקובלו כחסיים : (רס"י)

מצודת דוד יבושו הנביאים וגו'. ר"ל כאשר נביאי השקר ישובו מחטאם ותחול עליהם רוח הנבואה אז הנביאים ההם יבושו כ"א מחזינו השקר שנבא מאז בהנבאתו עתה נבואת אמת כי יראה ההבדל כיתרון האור מן החשך : ולא ילבשו וגו'. דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילט פניו באדרתו (מ"א יט) ולכן אמר הנביאים ההם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ"א לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם נביא לבל יזכר עליו מעשיו הראשונים שהיה מתנבא בשקר : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחזינו. מל' חזון ונבואה : אדרת. מלשון אדיר ר"ל מלבוש חשוב עשוי משער : כחש. ענין שקר : (מצודת ציון)

[ה] וְאָמַר לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי כִּי אָדָם הִקְנַנִּי מִנְּעוּרַי :

רס"י כי אדם הקנני. פתר בו מנחם לטון מקנה לאן וזקר כי אני כשאר כל אדם שאינו עסוק בנבואו' הפקידני מנעורי לשמו' את מקנהו : (רס"י)

מצודת דוד ואמר וגו'. מוסב על המקרא שלמעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי : איש עובד וגו'. כאומר ואם תשאלו א"כ מדוע אני מתבודד בשדה כדרך הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה אבל זו היא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לחרשה ולזרעה : כי אדם וגו'. ר"ל ומה שנבאתי מנעורי גם אז לא דבר בי ה' אלא אדם כמוני מסית הקנה בי קנין הנבואה לנבאות בשקר פתני ואפת : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקנני. מל' קנין : (מצודת ציון)

11 וְאָמַר אֱלֹהֵי מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יְדִידָהּ וְאָמַר אֲשֶׁר הִפְיִתִי בֵּית מְאֵהָבִי :
(פ)

רס"י זֵין כְּתִפִּיךְ שֶׁס מַלְקִינ עוֹצְרֵי עֲצִירָה : בֵּית מֵאֵהָבִי. אֲשֶׁר
אֶהְוֵנִי וְהוֹכִיחוּנִי לְדֶרֶךְ הַיִּשְׂרָאֵל : (רס"י)

מצודת דוד וְאָמַר אֱלֹהֵי. עַל כִּי כָל נְבִיא מִנְבִּיאֵי הַשֶּׁקֶר כְּשִׁיעֲזוֹב דְּרָכּוֹ יוֹכֵה
בְּבִי' לְכַפֵּר אֲשֵׁמוֹתָיו לְכֵן אָמַר וְאִם מִי יֹאמֵר אֱלֹהֵי מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה עַל
הַגּוֹף בֵּין כְּתִפּוֹת יְדִידָהּ מִקּוֹם שְׁלוֹקִין שֶׁס מַלְקוֹת בְּבִי' כִּי דֶרֶךְ נְבִיאֵי
הַשֶּׁקֶר הַמְטַפְלִים בְּאֵלִילִים לְהַכּוֹת עֲצָמָם עַל גְּבִיהֶם וּלְהַתְּגוֹדֵד בְּשֶׁרֶם
כְּמִישׁ וּיְתַגּוֹדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם (מ"א יח) וְכֹאֲלוֹ יֹאמֵר לוֹ מִן הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה
נִרְאָה אִי"כ שֶׁעֲדִיין אֵתָה מַחְזִיק בְּמַעֲשֵׂיךְ הַרְאֵשׁוֹנִים : וְאָמַר. וְהוּא יֹשִׁיב
לוֹ הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה הֵם אֲשֶׁר הִכּוּ אוֹתִי בְּבֵית מֵאֵהָבִי ר"ל הַבַּיִת דִּין
הַמֵּאֵהָבִים אוֹתִי לְהִי הֵם הַכּוֹנֵי עַל אֲשֵׁמוֹתַי לְשׁוֹב לְשֵׁם לְהַתְּאָהֵב אֱלֹהֵי :
(מצודת דוד)

12 חָרַב עוֹרֵי עַל רַעֲי וְעַל גְּבַר עֲמִיתֵי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת הַדָּ אֵת הָרֶעָה
וְתַפּוּצִין. הַצֹּאן וְהַשְּׁבֵתִי יְדִי עַל הַצֹּעְרִים :

רס"י חֲרַב עוֹרֵי עַל רוּעֵי. עַל אוֹתוֹ שֶׁהִפְקִדְתּוֹ עַל לֶאֱזֵן גְּלוֹתִי : וְעַל גְּבַר
עֲמִיתִי. שֶׁחֲזַרְתּוֹ אֵלַי לְשִׁמּוֹר לֶאֱנִי כְּמוֹנִי : הַדָּ אֵת הַרוּעָה. אֵת מֶלֶךְ מוֹאָב
הַרְשָׁעָה : וְתַפּוּצִינָה הַלֶּאֱזֵן. שֶׁכְּבוֹשָׁה תַחַת יָדוֹ : וְהַשְּׁבֵתִי יְדִי. וְהַשְּׁבֵתִי
שְׁנִית : עַל הַצֹּעְרִים. עַל הַשְּׁלֹטוֹנִים הַלְּעִירִים מִן הַמַּלְכִים וְיוֹנְתָן תְּרַגְּסָם
וְתַפּוּצִינָה הַלֶּאֱזֵן וְיִתְּצִדְרוּן שְׁלֹטוֹנֵיָהּ וְתִירְגְּסָם עַל הַצֹּעְרִים מְמוֹנִים שְׁלֵהֶם
הַשְּׁנִיִּים לְהֵם וְכֵן ת"י הַמַּקְרָא הַזֶּה בְּאוֹמוֹת חֲרַבָּא אִיתְּגַלִּי עַל מַלְכָא דְּצַבְלָא
וְעַל שְׁלֹטוֹנֵיָהּ חֲזַרְיָה דְּכוּתִיָה דְּדָמִי לִיָּה אָמַר ה' לְצַבְאוֹת קַטוּל יֵת מַלְכָא
דְּצַבְלָא וְיִתְּצִדְרוּן שְׁלֹטוֹנֵיָהּ וְאִין לְשׁוֹן הַתְּרַגּוּס הַזֶּה נוֹפֵל עַל יִשְׂרָאֵל שְׁלֵא
מֵאִינוֹ בְּתַרְגּוּס וְצַמְקָרָא שְׁלֹטוֹנֵין צִיִּקְרָאֵל אֵלֶּא מֶלֶךְ וְשָׂרִים וְתַרְגּוּס שְׁלֵהֶן
רְבִרְבִין :

מצודת דוד חֲרַב עוֹרֵי. אֵתָה הַחֲרַב עוֹרֵי עַל כָּל אֶחָד מֵהַבְּלִיִּים אֲשֶׁר
הִעֲמַדְתּוֹ לְהִיּוֹת רוּעָה צֹאן עֵמוֹ : וְעַל גְּבַר עֲמִיתִי. ר"ל שֶׁהוּא עֲמִיתִי בְּדַבֵּר
זֶה שֶׁהוּא רוּעָה צֹאן עֵמוֹ כְּמוֹ שֶׁאֵנִי רוּעָה יִשְׂרָאֵל צֹאן עֵמִי וּבְדַבֵּר זֶה הוּא
לִי לְחֵבֶר וְדוּגְמָתוֹ שְׁלֵמָה אֵהִיָּה כְּעוֹטִיָּה עַל עַדְרֵי חֲבָרִיד (ש"ה א) וְהוּא כִּפֵּל
עֵנִין בְּמִישׁ : הַדָּ. אֵתָה הַחֲרַב הַדָּ וְיַפּוּצוֹ צֹאן עֵמוֹ וְיִתְּעוּ בְּדֶרֶךְ וְיִלְכּוּ לְאִבְדוֹן
כִּי כִשְׁמַת הָאוֹסֵר הַמַּלְחָמָה יִאֲבְדוּ כָל אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַבָּאִים בְּצַבָּא :

והשיבותי. ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם נפש לבל ישאר שארית מה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עורי. מלשון התעוררות : **גבר.** איש : **עמיתי.** ענין חבר כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה) : **ותפוצין.** ענין פזור : **הצוערים.** הקטנים כמו צעיר אנכי (תהלים קיט) : (מצודת ציון)

[ח] והיה בכל הארץ נאם הנה פי שנים בה יפרתו יגועו והשלשית יותר בה :

רס"י והשלישית יותר בה. יתגיירו ויחיו : (רס"י)

מצודת דוד והיה. הדבר הזה יהיה בכל הארץ : **והשלישית.** היא ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון פי שנים. שני חלקים כמו לתת לו פי שנים (דברים כא) : **יגועו.** ענין מיתה כמו כי גוע אהרן (במדבר כ) : (מצודת ציון)

[ט] והבאתי את השלשית באש וצרפתי כצורף את הכסף ובחנתי כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו אמרתי עמי הוא והוא יאמר הנה : **אלהי :** (פ)

רס"י והבאתי את השלישית באש. ורעיל ית תליתא בעקא זכור לאשא שיסבלו וישאו מקלת הגרים מהעכו"ם זכרות חבלו של משיח וזמלחמות גוג ומגוג עם ישראל ומסם יבחנו כי גרי אמת הם כי הרצה מהם תחלה יסובו לסורם ויתחזרו עם גוג כמ"ס באגדה : והוא יאמר ה'. כשיתפלל יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון : (רס"י)

מצודת דוד והבאתי וגו'. אף את השלישית אביא באש ואצרפה להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכלות מהם הפושעים והמורדים : **ובחנתי.** ר"ל בהצרות הבאות אבחין את הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג : **הוא יקרא.** כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו : **אמרתי.** אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר במי מעכו"ם והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וצרפתי. ענין זקוק להסיר הסיג : **בחנתי.** מלי בחינה ונסיון

אענה. אשיב : (מצודת ציון)

זכריה פרק-יד

[א] הנה יום בא ליהנה וחלק שלך בקרבך :

ר"י הנה יום וגו'. חזיב להקב"ה : וחולק שלך בקרבך. שלל שתשללי מאויבים יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלוגון ב"י נכסי עממיא בגויך ירוקלם :

מצודת דוד לה'. ר"ל מיוחד לו ושמור אצלו : וחולק שלך בקרבך. ר"ל כל השלל ששללו האומות ממך מימות עולם תשוב לך ותחולק בקרבך לתת לכ"א חלקו : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלך. ענין ביזה : (מצודת ציון)

[ב] ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים (תשגלנה) תשכבנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יקרת מן העיר :

ר"י ויתר העם לא יכרת. לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חלים ולקסות הבתים כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו :

מצודת דוד ואספתי. עתה יפרש איך תשוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבוא כל העובדי כוכבים הם חיל גוג ומגוג להתאסף ולבוא אל ירושלים למלחמה : ונשסו הבתים. ר"ל יפילו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם ויאנסו את הנשים למשכב המשגל : ויתר העם. החצי הנשאר אף מן העיר לא יכרת וישארו במקומם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשסו. ענין רמיסה כמו והיו שאסיד למשסה (ירמיה ל) : תשגלנה. מלי משגל ומשכב : (מצודת ציון)

[ג] וַיָּצֵא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הַלְחָמוֹ בְּיוֹם קָרֵב:

רס"י כיום הלחמו ביום קרב. כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף : (רס"י)

מצודת דוד ויצא ה'. אז יוצא ה' מן השמים ונלחם בעובדי כוכבים ההם להומם ולאבדם : **כיום הלחמו ביום קרב**. ר"ל כמו שנלחם עם מצרים ביום מלחמת ים סוף שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות יד) וכן היה כי ה' טבעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד כי ה' יאבדם וישראל ישללו שללם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קרב. ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד) : (מצודת ציון)

[ד] וְעַמְדוֹ רָגְלוֹ בְּיוֹם הַהוּא עַל הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקְדָם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מִחֲצֵיו מִזְרָחָה וְיָמָה גֵּיא גְדוֹלָה מְאֹד וּמִשׁ חֲצֵי הַהָר צְפוֹנָה וְחֲצֵיו נִגְבָּה :

רס"י מהליו. מאמלעיתו : מזרחה וימה. מן המזרח למערב כמו שמסיים והולך : ומש חצי ההר לפונה וגו'. חליו הלפוני ימוש ממקומו וימשך לכל כפון וכן מליו חליו נגבה לכל דרום ויהיה הגיא זיניהם ראשו למזרח וסופו למערב : (רס"י)

מצודת דוד ועמדו רגליו. הוא ענין משל שבא לומר שיבקע הר הזיתים אמר במשל כאלו יעמדו רגלי המקום ב"ה על ההר ההוא ויבקעהו ברגליו : **אשר על פני**. העומד לפני ירושלים במזרחו : **ונבקע הר הזיתים**. וזהו למען ינוסו הגולים מיד השבאים דרך הבקוע : **מחציו**. הבקוע יהיה מאמצעית ההר בעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקוע באמצעיתו : **גיא גדולה מאד**. בין החצאים יהיה גיא גדולה מאד בענין העומק : **ומש חצי ההר**. חציו האחד יסור ממקומו כלפי הצפון וחציו השני כלפי הדרום : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונבקע. מל' בקיעה וסדק : **גיא**. עמק : **ומש**. ענין הסרה כמו לא ימוש מפיד (ישעיה נט) : (מצודת ציון)

[ה] וְנִסְתָּם גֵּיא הָרִי כִּי יִגִיעַ גֵּי הָרִים אֶל אֶצֶל וְנִסְתָּם כַּאֲשֶׁר נִסְתָּם מִפְּנֵי הַרְעֵשׁ בְּיָמֵי עֲזָיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל קְדָשִׁים עִמָּךְ :

רפ"י ונסתם גיא הרי. י"ת ויסתתים גיא הרי לפי פירושים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבכפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חלי ההר הזיתים אל הר שבכפון יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום : כי יגיע. גובה גיא שהיה בין ההרים : אל אל. אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם (ישעיה מא) ומאליה קראתיך ופירושו ל' גובה : ונסתם. בראותכם המופת הגדול הזה : כאשר נסתם מפני הרעש. (שם) ויניעו אמות הסיפים ביום שנתנגע עוזיה : כל קדושים. מלאכים : (רפ"י)

מצודת דוד ונסתם. אז תנוסו מיד השבים דרך גיא ההרים שמזה ומזה כי אחר הבקיעה נעשו שני הרים : כי יגיע וגו'. כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשמה תנוסון בחפזון רב כאשר נסתם ר"ל כמו שנסו אבותיכם בימים האלה מפני רעש הארץ שהיה בימי עזיה וכו' כשנכנס בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עזיה וגומר שנתים לפני הרעש (עמוס א) : ובא ה'. ואז יבוא ה', וכל המלאכים הקדושים להיות עמד בעזרתך ללחום מול גוג : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונסתם. מלי ניסה ובריחה : הרי. כמו הרים : יגיע. מלי הגעה וקרוב : אצל. שם מקום : הרעש. ענין נדנדוד ותנועה : (מצודת ציון)

11 וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אֹר וְיִקְרֹת (יקפאון) וְקִפְאוֹן :

רפ"י לא יהיה אור יקרות וקפאון. י"ת לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליל יהי נהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהי יקרות ל' כיקר כרים (תהלים לז) הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך : וקפאון. קפוי וחשך ועב כקרח שנקפה ומגליל כמו וכגזינה תקפיאני (איוב י) : (רפ"י)

מצודת דוד לא יהיה אור יקרות וקפאון. לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החשך ר"ל ישראל יהיו אז נבובים בדעתם ולא יכירו אם היא הכנה לתשועה או לכליון : (מצודת דוד)

מצודת ציון אור יקרות. אור בהיר וכן וירח יקר הולך (איוב לא) : וקפאון. ר"ל חשך כדבר הנקפה והוא דבר צלול הנהפך להיות עב וכן קפאו תהומות (שמות טז) : (מצודת ציון)

12 וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יִנְדַע לִיהוָה לֹא יוֹם וְלֹא לְיָלָה וְהָיָה לְעֵת עָרֵב יִהְיֶה

אור :

רפ"י והיה יום אחד. והיה הדבר הזה יום אחד מיומו של הקב"ה הוא היום ידוע שהוא להכנת יסעו של הקב"ה : לא יום ולא לילה. לא אור נוגה באור של עולם הבא שנא' (ישעיה ל) ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר ולא לילה ולא עת כרה כצורת שיעבוד גליות שמקודם שימי משיחנו יהיו ואין זהם שיעבוד : והיה לעת ערב. קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא כנהור יומא ולא כקבל לילה (רפ"י) :

מצודת דוד והיה יום אחד. זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה' מתי יהיה היום הזה אשר לא יהיה לא יום ולא לילה כי לא ידעו מה הוא הטובה אם רעה : לעת ערב. סמוך לערב יהיה אור ר"ל אז יכירו בטובת התשועה (מצודת דוד) :

טז והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חפצים אל הים הקדמוני וחפצים אל הים האחרון בקיץ ובחורף והיה :

רפ"י והיה ביום ההוא. כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב : ילאו מים חיים מירושלים. וילכו למזרח דרך אותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחליו יפנה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שניבא יואל (קס ד) ומעיין מצית ה' ילא הוא הנחל שניבא (יחזקאל מז) וימד אלף ויעזירני במים וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד יצאו מים חיים מירושלים. הוא המקור המוזכר למעלה היוצא מתחת מפתן הבית אל ירושלים ומשם תתפשט בעולם : חצים. חצי המים היוצאים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגומר : בקיץ ובחורף יהיה. לא יתייבש בחום הקיץ ולא יגלד להקפות בקור החורף : (מצודת דוד)

מצודת ציון חיים. נובעים כמו אל מים חיים (ויקרא יד) : הקדמוני. המזרחי : האחרון. המערבי וכן ועד הים האחרון (דברים יא) : (מצודת ציון)

טז והיה יהוה למקד על כל הארץ ביום ההוא והיה יהוה אחד ושמו אחד :

רפ"י יהיה ה' אחד. שכל האומות שאין להם תורה האמתית יעזבו
הזליהם ויודו לו שהוא אחד ואין עמו אל נכר : ושמו אחד. שיהא שמו
נזכר צפי כולם : (רפ"י)

מצודת דוד והיה ה' וגו'. ר"ל אז כל העכו"ם יקבלוהו לאלוה ויאמינו בו
: יהיה ה' אחד. ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים : ושמו אחד. ר"ל לא
יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

יג יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב רישלם וראמה וישבה תחתיה
למשער בנימן עד מקום שער הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד
המלך : יקבי

רפ"י יסוב כל הארץ. יהפך להיות כל הארץ כערבה, ישפלו ההרים ויהי
כל העולם כולו מיסור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל : מגבע
לרמון נגב ירושלים. שנינו בתוספתא דסוטה נגב ירושלים מיסור הוא
וגבע רמון טרסין וקרקסין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים
משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמיסור ויהיו דומין לנגב ירושלים
שהוא מיסור : וראמה. מתוך שכל סביבה מיסור תראה היא גבוה : וישבה
תחתיה. במקומה : עד שער הפנים ומגדל חננאל. גם הוא במקומו ומשם
ימשך אורך העיר עד יקבי המלך ת"י שיחי דמלכא פוסי"ן זלע"ז וכמו
(ב"ק נ) : שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחין הם צור שלפני
הגת שהיין זז לתוכו ומדקש אגדה יקבי מלך ים אוקיינוס שתגיע ירושלים
עד סוף כל העולם יקבים שחלצם מלך מלכי המלכים : (רפ"י)

מצודת דוד יסוב וגו'. עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפוך המקום להיות
ארץ מיסור כערבה וזהו למען תתראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ
לנוי ולפאר : מגבע לרמון. המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת
מנגב ירושלים : וראמה. וירושלים תהיה רמה כי ההר שעומדת עליו
ישאר בגבהו : וישבה תחתיה. כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבוה לא
בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון : למשער
בנימין. ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין עד וגו' ועוד תתרחב מצפון
לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן
נאמר ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה לא) והוא
שער הפנים : עד יקבי המלך. ר"ל וכלפי המזרח יתארך עד מקום יקבי
המלך כי ההוספה תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת וגו' מזרחה (שם) :

מצודת ציון יסוב. יהפוך : **כערבה.** כמדבר שהוא ארץ מישור : **מגבע.** מל' גבעה והר. וראמה. מל' הרמה : **תחתיה.** במקימה : **שער הפינים.** שער העומד בפינה ובזוית : **יקבי.** בורות שלפני הגת והיין יורד בהן כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : (מצודת ציון)

[יא] וַיָּשְׁבוּ בָּהּ וַחֲרָם לֹא יִהְיֶה עוֹד וַיֵּשְׁבָה יְרוּשָׁלַם לְבִטָּח : (ס)

רס"י וחרם לא יהיה. העיר עוד : (רס"י)

מצודת דוד וישבו בה. ר"ל ישבו בה לעולם : **וחרם לא יהיה עוד.** לא יהיה בה שממון ואבדון : (מצודת דוד)

מצודת ציון וחרם. ענין אבדון וכריתה כמו כל הנשמה החרים (יהושע י) : (מצודת ציון)

[יב] וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגַּף יְהוָה אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלַם הַמֶּקֶם בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל רִגְלָיו וְעֵינָיו תִּמְקְנָה בְּחַרְיָהוּן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמְקֶה : (מצודת ציון)

רס"י המק בשרו והוא עומד. זה ניפול איזרים : (רס"י)

מצודת דוד וזאת תהיה. באופן זה תהיה המגפה וגו' : **אשר צבאו.** אשר יחנו על צבאם לצור על ירושלים : **המק בשרו.** בשר כ"א ימס כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב : **בחוריהו.** במקום שהן יושבות : **בפיהם.** בפי כל אחד ואחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון המגפה. ענין הכאה : **צבאו.** ענין קבוץ חיל עם : **המק.** תמקנה. ענין המסה כמו ונמקתם בעונותיכם (יחזקאל כד) : **בחוריהו.** מל' חור ובקיעה : (מצודת ציון)

[יג] וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהִחְזִיקוּ אִישׁ יָד רַעְהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל יָד רַעְהוּ : (מצודת ציון)

רס"י תהיה מהומת ה' רבה בהם. לערצב חכמתם להפכם לשגעון : והחזיקו איש יד רעהו. יאחזו זו להרגו : ועלתה ידו. כל לחלים גבר : (רס"י)

מצודת דוד **מהומת ה'.** מהומה בהשגחה מה' יהיה רבה בהם : **והחזיקו.**
כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולסעדו יחשב זה שכנגדו
שהוא אויבו ומבקש רעתו ותעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי
כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מהומת.** ענין בלבול הדעת : **רבה.** גדולה : **והחזיקו.** ענין
אחיזה **מצודת** : **מצודת** (ציון)

[יד] וגם יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל כל הגוים סביב זָהָב וְכָסֶף
וּבְגָדִים לָרֵב
מֵאֵד :

רס"י וגם יהודה. על כרחה תלחם על ישראל : (רס"י)

מצודת דוד **וגם יהודה תלחם בירושלים.** כי הבאים לצור על ירושלים
יכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וכאומר
הנה בלבול הדעת יהיה בעבור שגם בני יהודה יהיו שמה ולכן כשיאחז מי
ביד רעהו לחזקו יחשוב זה שהוא מבני יהודה אשר שבו להיות להם
לאויבים : **ואוסף חיל וגו'.** כי העכו"ם אשר מסביב יבואו למלחמה ובידם
חמדת עשרה : **מצודת** (דוד)

מצודת ציון **חיל.** ענין עושר : **מצודת** (ציון)

[טו] וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל תבהמה אשר יהיה
במחנות ההמה כמגפה הזאת :

רס"י כמגפה הזאת. המפורשת למעלה המק בשרו : (רס"י)

מצודת דוד **וכן תהיה.** וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה הזאת
האמורה למעלה המק בשרו וגו' : **מצודת** (דוד)

מצודת ציון **הפרד.** הוא הבא מן הסוס ומן החמור : **מצודת** (ציון)

[טז] והיה כל הנותר מפל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה
להשתחות למלך יהודה צבאות ולחג את חג הסוכות :

רס"י את חג הסוכות. כמו שפירשו רז"ל במס' עכו"ם מורה קלה יש לי

וסוכה שמה כדליתא צמעתא ראשונה (דף ג') : (כ"ז)

מצודת דוד **הבאים וגו'.** להלחם עליה : ועלו. אל ירושלים : ולחוג. להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מדי שנה.** בכל זמן שנה וכן מדי עלותה (ש"א א) : ולחוג. הקרבנות קרויים בלי חג על כי רובם יבואו בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (מצודת ציון)

[יז] וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה מֵאֵת מְשַׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל יְרוּשָׁלַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמִקְדָּשׁ יְהוָה יְהוּה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלִיהֶם יְהִיָּה הַגָּשָׁם :

רש"י **הגשם.** גשמים ממש להלמיה פירות ארלס ומה ראה לגזור עליהם עלירת גשמים לפי שמלות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שכלולב וניסוך המים לרלות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא לסוכה : (כ"ז)

מצודת דוד **משפחות הארץ.** קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג) : **ולא עליהם.** אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולא עליהם.** הוי"ו הוא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם (ויקרא כו) ור"ל אז נתתי וגומר : (מצודת ציון)

[יח] וְאִם מְשַׁפְּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלִיהֶם תִּהְיֶה הַמִּגְפָּה אֲשֶׁר יִגַּף יְהוָה אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לְחַג אֶת חַג הַסֻּכּוֹת :

רש"י **ואם משפחת מצרים לא תעלה.** והן חין כריכים לגשמים שנילוס עולה ומסקה אותם : **ולא עליהם.** תהיה הגשם שלהם כלומר לא יסקה אותם נילוס וכן תרגום יונתן לא עליהן יסק נילוס : תהיה המגפה. של רעב : אשר יגוף ה'. זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העכו"ם כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם : (כ"ז)

מצודת דוד לא תעלה ולא באה. הוא כפל ענין במ"ש : ולא עליהם. ר"ל שלא עליהם יורד הגשם כל השנים כי הנילוס משקה שדותיהם תהיה ענשם המגפה וגוי והוא המקת הבשר : אשר לא יעלו. על אשר לא יעלו וגוי ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולא עליהם. הוי"ו ההיא באה במקום השי"ן וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו וגומר : (מצודת ציון)

[יט] זאת תהיה חטאת מצר'ים וְחטאת כָּל הגוֹיִם אֲשֶׁר לא יֵעָלוּ לְחַג אֶת חג

מצודת דוד זאת תהיה. העונש הזאת של המקת הבשר תהיה גמול חטאת מצרים : וחטאת. ר"ל וזאת תהיה העונש הזאת של מניעת הגשם תהיה גמול חטאת כל העכו"ם אשר לא יעלו וגוי ומלת זאת תהיה משמשות בשתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון חטאת. ר"ל גמול חטאת : (מצודת ציון)

[כ] ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש ליהוה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יהוה כַּמִּזְרְקִים לַפָּנִי הַמְּזַבֵּחַ :

רס"י מזילות הסוס. על הנקישות שתולין לסוס לנוי זין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לזבל צקר זבחים לרוב : מזילות הסוס. טנטיני"ר זלע"ז : והיה הסירות. שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר לפני המזבח : (רס"י)

מצודת דוד יהיה על מצלות הסוס. על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' כי יקדישו לה' את הזגים ההם מהסוסים המתים במגפה להיות לזכרון : והיה הסירות בבית ה'. כי מזהב הזגים יעשו סירות לבשל ויהיו א"כ מזהב כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מצילות. כן יקרא הזגים שבצוארי הסוסים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מלי בצלצלי שמע (תהלים ק"ו) : הסירות. הקדרות כמו בשבתנו על סיר הבשר (שמות טז) : כמזרקים. הם הספלים שמקבלין בהם הדם לזריקה : (מצודת ציון)

[כא] וְהָיָה כָּל סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל

הַזִּבְחִים וְלִקְחוּ מֵהֶם וּבִשְׁלוּ בָהֶם וְלֹא יִהְיֶה כְּנֻעֲנֵי עוֹד בְּבַיִת יְהוָה צְבָאוֹת
בַּיּוֹם הַהוּא :

רס"י ולא יהיה כנעני. לא יאטרכו לסחור כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכדלי
ארץ, ד"א אין כאן עני : (רס"י)

מצודת דוד והיה כל סיר וגוי. על כי ירבו זבחי שלמים מהבאים לבה"מ
לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קדש : כל הזבחים. זבחי
שלמים : ולקחו מהם. יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה אם
קדשים הם כי כולם יהיו קדשים ולא יהיה א"כ מהצורך לשאול : ולא
יהיה כנעני עוד. לפי שמאז היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי
מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד
בבה"מ חוטבי וגוי כי גדולי האומות יתנדבו להיות הם חוטבי עצים
ושואבי מים בבית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון כנעני. הם הגבעונים מבני כנען : (מצודת ציון)